

Adeline Nieminen

"KUINKA HELVETISSÄ TÄMÄ YLÖSALAINEN SIVILISAATIO SAI ALKUNSA?"

Eläinten moraalinen asema marginaali-argumentin ja
spesimin valossa

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Adeline Nieminen: "Kuinka helvetissä tämä ylösalainen sivilisaatio sai alkunsa?" – Eläinten moraalinen asema marginaali-argumentin ja spesimin valossa

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

Toukokuu 2023

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Apinoiden planeetta -elokuvaa (1968) eläinten moraalisen arvon näkökulmasta marginaali-argumentin ja spesimin käsitteiden avulla. Marginaali-argumentin teoria koskee eläinten moraalista arvoa ja sen perusteita, kun taas spesimin käsite liittyy olentojen arvon määrittämiseen niiden lajin perusteella. Tutkimuksessa vertaillaan elokuvan yhteiskuntaa omaan todellisuuteemme ja tarkastellaan, löytyykö näiden kahden välillä eroja tai yhtäläisyyksiä sen suhteen, millä perusteilla tai kriteereillä eri lajeille myönnetään tai ollaan myöntämättä tiettyjä oikeuksia. Aihetta tarkastellaan viiden eri kriteerin avulla, joita ovat tietoisuus, älykkyys, kielelliset kyvyt, kipu ja tuntoisuus sekä hyötynäkökulma eli lajin suhde toiseen lajiin.

Pääasiallisena tutkimusaineistona toimii Apinoiden planeetta -elokuva. Lisäksi hyödynnettiin esimerkiksi Elisa Aaltolan sekä Peter Singerin teoksia. Todellisen maailman kuvaksi valikoitui Suomen eläinsuojelulaki, nykyinen eläinten hyvinvointilaki. Menetelmänä toimii teorialähtöinen sisällönanalyysi, jossa muodostettiin viisi kategoriaa teemoittelun avulla. Elokuvan kohtauksia tarkasteltiin analysoiden repliikkejä sekä kuvallista viestintää. Huomioita verrattiin sitten todelliseen maailmaamme ja tarkasteltiin, löydetäänkö elokuvasta ja todellisuudestamme yhtäläisyyksiä eri lajien moraalisen arvon perusteluiden suhteen.

Aineistoa ja todellista maailmaa verratessa ilmeni, että niistä löytyy sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Yhtäläisyyksiä oli havaittavissa jokaisessa kategoriassa, kuitenkin eniten tietoisuuden, kielellisten kykyjen sekä hyötynäkökulmien kategorioissa. Eniten eroavaisuuksia löytyi kipua ja tuntoisuutta koskevasta kategoriasta etenkin eläinsuojelulain näkökulmasta. Spesimiä ilmeni niin elokuvassa kuin todellisessa maailmassa. Tutkimuksen tulosten valossa eläinten alemman moraalisen arvon perusteet omassa todellisuudessamme vastaavat siis kohtalaisen hyvin niitä perusteita, joita ihmisen alemmalle moraalille arvolle esitetään elokuvassa.

Avainsanat: Apinoiden planeetta, spesimi, marginaali-argumentti, tietoisuus, älykkyys

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

Johdanto	1
1. Eläinsuojelulaki todellisuutemme kuvana	2
2. Marginaali-argumentti ja spesismi	6
3. Apinoiden planeetta	8
3.1. Aiempi tutkimus elokuvasta.....	9
4. Menetelmä	10
5. Mikä erottaa ihmisen eläimistä?	11
5.1. Tietoisuus.....	12
5.2. Puhe- ja kirjoitustaito	13
5.3. Kipu ja tuntoisuus	14
5.4. Älykkyys	16
5.5. Suhde ihmiseen: hyötynäkökulma	16
6. Analyysi.....	17
6.1. Tietoisuus.....	18
6.2. Kipu ja tuntoisuus	20
6.3. Kielelliset kyvyt	24
6.4. Älykkyys	25
7.5. Suhde apinoihin: hyötynäkökulma.....	27
8. Johtopäätökset.....	29
Lähteet.....	32

Johdanto

Tässä kandidaatin tutkielmassa tarkastelen elokuvan "Apinoiden planeetta" (1968) yhteiskuntaa eri lajien moraalisten arvojen näkökulmasta eli sitä, millä perusteilla erilaiset oikeudet myönnetään tai toisaalta evätään toisten lajien, omassa maailmassamme yleensä ihmisten, toimesta. Elokuvassa kysymys esitetään käänteisenä: mitä oikeuksia elokuvan esittämässä yhteiskunnassa apinat myöntävät ihmislajille ja millä perusteilla? Kartoitan siis elokuvassa apinoiden ja ihmisten välisen suhteen luonnetta sekä sitä, millä argumenteilla elokuvassa perustellaan ihmislajin alemmaa moraalista arvoa. Vertailen elokuvassa esitettyjä perusteluita omaan maailmaamme eli siihen, perustelevatko ihmiset eläinten moraalisesti alemmaa arvoa samoilla argumenteilla. Elokuva toimii siis peilikuvana omalle yhteiskunnallemme, jonka avulla voimme tarkastella omaa yhteiskuntaamme ”ulkopuolisen silmin”.

Ihmisarvo on käsitys, jonka mukaan jokaisella ihmisellä on itseisarvo aina ja kaikissa tilanteissa. Koskematon ja mistään riippumaton ihmisarvo on näin ollen myönnetty vain ihmislajille. (Euroopan unioni 2012). Koska eläimet eivät ole ihmisarvon piirissä eivätkä näin ollen nauti ihmisten näkökulmasta samaa moraalista arvoa kuin kuka tahansa ihminen, on aiheellista pohtia, kuinka perusteltua kyseinen lajiin perustuva moraalisen arvon myöntämisyjärjestelmä lopulta on. Onko olemassa muitakin perusteluita toisten lajien alemmalle moraaliseen asemalle kuin pelkästään se, että ne ovat eri lajia? Yleisiä vastauksia voisivat olla erilaiset ominaisuudet kuten olennon älykkyyteen tai tietoisuuteen vetoaminen.

Eläinten moraalista arvoa ja eläinten oikeuksia on pohdittu jo kauan ennen Apinoiden planeetta - elokuvan ilmestymistä. Peter Singer käsittelee teoksessaan ”Oikeutta eläimille” (1975) ihmisten tasa-arvoon nojaavia eettisiä periaatteita sekä lajisortoa. Eläinfilosofi Elisa Aaltola (2004) puolestaan pohtii eläinten kielellisiä kykyjä sekä tietoisuutta ja esittelee eläinten moraalista arvoa kritisoivia ja puoltavia kantoja. Eläinten moraalista arvoa ja sen vertautumista ihmisen arvoon on siis käsitelty aiemminkin. Aihetta ei kuitenkaan ole käsitelty elokuvien kautta, ja *Apinoiden planeetta* tarjoaa tähän hedelmälliset lähtökohdat kääntämällä ihmisen ja eläimen asemat ikään kuin päinvastoin saaden näin ollen katsojan näkemään käyttäytymismallit ”uusien silmin”. Kulttuurien ja yhteiskuntien ominaispiirteet ovat parhaiten nähtävissä silloin, kun astuu niistä hieman etäälle.

Yhteiskuntakriittisten teemojen värittämä *Apinoiden planeetta* voidaan nähdä käänteisenä yhteiskunta, jossa ihmisten sijaan apinat ovat lajihierarkiassa korkeimmassa asemassa. Itseisarvon eli sen, onko laji arvokas sellaisenaan eikä pelkästään välineenä, myöntäminen muille lajeilla riippuu

hierarkian korkeimmalle asettautuneen lajin päätöksistä, oli kyseessä sitten ihminen tai jokin muu laji. Elokvassa ihmisen alisteista asemaa perustellaan erilaisilla argumenteilla, samoin kuin ihmiset perustelevat muiden lajien alisteista asemaa tai itseisarvon puutetta omilla argumenteillamme. Onko näistä perusteista löydettävissä yhtäläisyyksiä? Lähtökohtana on oletus, että elokuvassa tapahtuva ihmisten kohtelu nähdään epäloogisen julmana ja perusteettomana. Jos perusteista on löydettävä yhtäläisyyksiä, tulisiko näitä perusteluita pohtia omassa maailmassamme kriittisemmin? Kriittinen tarkastelu eläinten moraalisen arvon mittareista on tarpeen, jos ne vastaavat elokuvassa nähtyjä, epäloogisiakin perusteluita. Yhtenä argumenttina eläinten aseman kriittiseen tarkasteluun voidaan pitää myös sitä, että ihmislaji on monilla tavoin hallitsevassa asemassa myös vastuussa omasta vallastaan, sillä alistetussa asemassa olevat lajit eivät välttämättä kykene itse ajamaan omia oikeuksiaan.

Aloitin esittelemällä ”todellista maailmaamme” kuvaavan Suomen eläinsuojelulain eli nykyisen eläinten hyvinvointilain. Lisäksi käsittelem eläinten hyvinvointilakia edeltävän lähetekeskustelun kommentteja, jotta voidaan ymmärtää, millaista yhteiskunnallista keskustelua ja millaisia teemoja siinä nousi esiin. Tämä jälkeen jatkan elokuvan yhteiskunnan kuvaamisella, jonka jälkeen pohdin näiden kahden maailman mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia.

1. Eläinsuojelulaki todellisuutemme kuvana

Tarkastelen tässä tutkielmassa Apinoiden planeetta -elokuvaa eläinten moraalisen arvon ja aseman sekä marginaali-argumentin teorian valossa, jonka esittelen tarkemmin myöhemmin. Marginaali-argumentti tarkoittaa eläinten moraalista arvoa koskevaa teoriaa, eli sitä, miten ihmisen saaman moraalisen arvon perusteet eroavat eläimen saamasta moraalista arvosta ja miksi. Lähtökohtana toimii ensisijaisesti länsimaalainen näkökulma ja juridisena kosketuspintana toimii Suomen valtion lainsäädäntö. Näkökulma on luonteva siksi, että elokuva *Apinoiden planeetta* on yhdysvaltalainen ja kuvaa niin ihmisiä kuin eläimiä lähinnä länsimaisesta näkökulmasta. Juridiselta kannalta tarkastelen kuitenkin vain Suomen eläinsuojelulakia, sillä sen voidaan olettaa kuvastavan ainakin kohtuullisen hyvin länsimaista käsitystä eläimen asemasta ja eläinten oikeuksien perusteluista. Suomi on kuitenkin osa EU:ta, joka myös osaltaan ohjailee Suomen lainsäädäntöä. EU:ssa ja Yhdysvalloissa voi olla kuitenkin eriäviä säännöksiä eläinten oikeuksien suhteen, joten on tiedostettava, ettei pelkästään Suomea tarkastelemalla saada täydellistä kuvaa eläinten asemasta länsimaissa. Suomea voidaan kuitenkin pitää esimerkkinä ja eräänlaisena ankkurina todellisuuteen, kun vertaillaan elokuvan maailmaa omaan todellisuuteemme, joka on tässä tapauksessa länsimainen. Käytän termejä ”meidän maailmamme”, ”todellisuutemme” sekä ”yhteiskuntamme” viitatessani tähän maailmaan, jossa itse

elämme, kun vertailen sitä elokuvan maailmaan. ”Maailma” -termillä pyrin kuvaamaan omaa elämäämme tässä maailmassa, samoin ”todellisuus” -termillä. Todellisuus-termi eroaa hieman edellisestä siten, että se ei keskity yhtä vahvasti konkretiaan, vaan enemmänkin käsityksiin, asenteisiin tai kokemuksiin. Yhteiskunta-termiä käytän kuvatessani vähemmän yleismaailmallisia ominaisuuksia, kuten poliittista järjestelmää, uskontoja tai juridiikkaa.

Eläinten oikeuksista puhuttaessa tarkastelen Suomen eläinsuojelulakia. Suomen eläinsuojelulaki on peräisin vuodelta 1995. Lakia on pyritty uudistamaan useiden vuosien ajan ja syyskuussa 2022 valtioneuvosto antoi eduskunnalle esityksen laiksi eläinten hyvinvoinnista (Maa- ja metsätalousministeriö 2022). Tutkielman aiheenrajauksen vuoksi ei ole aiheellista käydä läpi lakiesityksen kaikkia yksityiskohtia, mutta kyseisessä esityksessä esimerkiksi puututaan tehokkaammin pentutehtailuun, kielletään porsaiden kirurginen kastraatio sekä tehostetaan valvontaa teurastamoissa.

Laki on kuitenkin ennen kaikkea pelkkä kompromissi, jonka pyrkimys on kuvata enemmistön kantaa ja moraalisia arvoja. Ei voida siis olettaa, että laki kertoisi koko totuutta oman kulttuurimme moraalisisista arvoista tai tahdosta – se kuvaa todellisuutta vain osittain. Etenkin eläinsuojelukysymyksessä tämänhetkisen lain voidaan nähdä vain osittain vastaavan yleistä mielipidettä, sillä eläinsuojelulain uudistusta on pyritty edistämään jo pitkään. Nykyinen eläinsuojelulakimme on vuodelta 1995. Eduskunta hyväksyi uuden eläinsuojelulain (eläinten hyvinvointilaki) 1.3.2023 (Hallituksen esitys 186/2022). Jotta ymmärtäisimme, miksi muutosta on ylipäättään tehty, tarkastelen seuraavaksi kyseisen lakiesityksen lähetekeskustelussa (Eduskunnan täysistunto 4.10.2022 (2022) esiintyviä kommentteja.

Keskustelun hetkellä maa- ja metsätalousministerinä toiminut Antti Kurvinen toteaa lähetekeskustelussa, että tieto eläinten tarpeista ja hyvinvoinnista on lisääntynyt, eläinten asema yhteiskunnassa on muuttunut ja suomalaiset odottavat eläinten kohtelulta jotakin muuta sekä parempaa ja tarkempaa kuin aikaisemmin. Hänen mukaansa lain lähtökohta on se, että jokainen eläin on arvokas sellaisenaan elävänä, tuntevana olentona. Eläin ei ole pelkästään välinearvoinen. Ihmisen hoidossa olevan eläimen tulisi voida toteuttaa eräitä olennaisia käyttäytymistarpeitaan.

Kristillisdemokraattien Päivi Räsänen kommentoi, että terve ja hyvinvoiva eläin on paras myös tuotannon kannalta. Hän kuitenkin nostaa esille huolen siitä, ”onko tämä hetki ja tämä aika nyt juuri uusien velvoitteiden aika, kun suomalainen maatalous käy läpi yhtä historian pahimmista kustannuskriiseistä”. Räsänen vetoaa myös kannattavuusongelmaan ja siihen, että jo nyt suomalaiset

tilat kilpailevat esimerkiksi brasilialaisen naudan kanssa. Myös keskustan Anne Kalmari esittää huolensa siitä, että jatkossa kotieläintuotteet ostettaisiinkin matalamman hinnan vuoksi jatkossa niistä maista, joissa eläinsuojelun taso on matalampi. Kokoomuksen Pihla Keto-Huovinen puolestaan kommentoi, että suomalainen eläinsuojelulainsäädäntö laahaa perässä ja kansainvälisestä kehityksestä ja esitys on pitkän käsittelyaikansa vuoksi jo nyt vanhentunut sisällöltään. Hän mainitsee turkistarhauksen ongelmallisuudesta, samoin kuin vasemmistoliiton Anna Kontula. Kontula kommentoi myös seuraavasti:

”Ihmisen erityisyys on vuosisatoja vaalittu myytti, jolla olemme oikeuttaneet toisten lajien brutaalia hyväksikäyttöä. Karttuva tutkimustieto kuitenkin haurastuttaa tätä kertomusta. Ero ihmisten ja etenkin lähisukulaistemme muiden nisäkkäiden välillä kapenee, mitä tarkemmin katsomme, ja mitä paremmin ymmärrämme tätä samankaltaisuutta, sitä vaikeammaksi käy perustella, miksi omaan lajiin soveltamamme etiikka, jota toisinaan myös inhimillisyydeksi kutsutaan, ei koskisi muita lajeja.”

Kristillisdemokraattien Peter Östman vetoaa elinkeinonvapauteen sekä jälleen maatalouden tuottavuusongelmaan. Hän mainitsee myös uskonnonvapauteen liittyvät kysymykset: esimerkiksi juutalaisen ja islamilaisen uskonnon vaatimusten mukaisen tavan tuottaa ravintoa (teurastustapa). Kurvinen kuitenkin vastaa Östmanille, että jo voimassa oleva eläinsuojelulaki ei salli kosher-teurastusta. Vihreiden Satu Hassi on puolestaan sitä mieltä, että tämä hallituksen esitys ei myöskään tee Suomesta eläinsuojelun mallimaata. Hassin mukaan osa eläinsuojeluaktiiveista onkin toivonut esityksen hylkäämistä.

Lähetekeskustelussa toistuu ainakin muutama argumentti. Siirtymäajat ovat toisille liian pitkiä, toisille sopivia. Useassa kohtaa uudistusta kehdutaan välttämättömänä kehityksenä, mutta toisaalta osa on sitä mieltä, että laki on jo voimaantullessaan auttamattomasti myöhässä ja riittämätön. Etenkin Keskustan suunnalta osoitetaan huoli suomalaisen maatalouden kilpailukyvystä nyt ja jatkossa. Yleinen mielipide on kuitenkin se, että eläinten asemaa ja hyvinvointia pitää parantaa ja laki onnistuu siinä ainakin osittain. Myös eläimen itseisarvo mainitaan useita kertoja. Anna Kontulan kommentti ihmisen erityisyyden oletuksesta on äärimmäisen lähellä tämän kandidaatintyön teemaa. Yhteenvetona voin kuitenkin todeta, että lähetekeskustelussa oli yllättävän paljon eriäviä mielipiteitä suuntaan ja toiseen. Tämä osoittaa sen, että lait eivät ole omiaan kuvaamaan täydellisesti sen hetkisen kulttuurin yleistä mielipidettä, vaan ne ovat ennemminkin kompromisseja eri aatemaailmoista.

Tärkeitä termejä tutkimuksen teeman ympärillä ovat mm. ihmisarvo sekä eläinten oikeudet. Ihmisarvolla ei ole yhtä universaaliala määritelmää ja sen sisältö riippuu kontekstista, mutta Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) yleismaailmallisessa julistuksessa (1948) määritellään jokaiselle

ihmiselle kuuluvat ihmisoikeudet. Julistuksessa mainitaan myös ”ihmiskunnan kaikkien jäsenten luonnollinen arvo ja heidän yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksien tunnistaminen”. Tällä ”luonnollisella arvolla” viitataan todennäköisesti ihmisarvoon. Ihmisarvo voidaan siis tulkita sellaiseksi ominaisuudeksi, jonka vain ja ainoastaan ihmislajin edustajat saavat automaattisesti syntyessään ja jota heiltä ei missään tilanteessa voisi viedä pois. Yhden määritelmän mukaan ihmisarvo tarkoittaa käsitystä siitä, että kaikilla ihmisillä on erityinen arvo, joka on sidottu yksinomaan heidän ihmisyyteensä (Human Rights Careers 2023). Lisäksi 1. artikkelissa kerrotaan: ”*Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.*” Huomionarvoista on, että julistuksessa ihmisyydestä puhuttaessa viitataan järkeen ja omatuntoon, eli jonkinlaisiin synnynnäisiin ominaisuuksiin, jotka jokaisella ihmisellä on. Voitaisiin siis sanoa, että vain ihmisarvon saaneet yksilöt ovat oikeutettuja ihmisoikeuksiin. Ihmisarvo on ikään kuin leima, joka oikeuttaa saamaan tiettyä kohtelua.

Entä millaisena eläimen asema näyttäytyy Suomessa? Eläinsuojelulaissa (247/1996) todetaan, että tarpeettoman kivun ja tuskan tuottaminen eläimelle on kiellettyä, samoin kuten eläimen säilyttäminen ja sitominen tarpeetonta kärsimystä tuottavalla tavalla. Myöskään hoidossa olevaa eläintä ei saa jättää vaille tarpeellista hoitoa, ravintoa, juomaa tai lepoa. Tämän lisäksi laissa määritellään kansalaisen velvollisuus auttaa sairasta, vahingoittunutta tai muutoin avuttomassa tilassa tavattua kotieläintä. Myös luonnonvaraista eläintä on pyrittävä auttamaan. Lisäksi leikkauksien tai vastaavien toimenpiteiden osalta määritellään seuraavasti:

”Leikkaus tai muu siihen verrattava toimenpide saadaan eläimelle suorittaa pääsääntöisesti vain, jos se on tarpeellista eläimen sairauden, käyttötarkoituksen taikka tärkeiden taloudellisten syiden johdosta.”

Leikkauksia tai toimenpiteitä saa siis suorittaa, jos se nähdään tarpeelliseksi näistä syistä. Lisäksi eläinsuojelulaissa määrätään, että ammattimaisesta tai muutoin laajassa mitassa tapahtuvasta koirien, kissojen ja muiden seura- tai harrastuseläinten kaupan pitämisestä on tehtävä ilmoitus lääninhallitukselle. Laissa siis määritellään yhdeksi ”lokeroksi” ”koirat, kissat ja muut seura- tai harrastuseläimet”.

Edellinen kappale siis osoittaa, että myös Suomen eläinsuojelulain mukaan koirat ja kissat kuuluvat seura- tai harrastuseläimiin, eli ne erotetaan esimerkiksi tuotantoeläimistä. Tätä voidaan pitää eräänlaisena länsimaisena näkökulmana, eli lemmikkinä pidettävät eläimet kuten koira ja kissa saavat erilaisia oikeuksia lajinsa ansiosta, tosin kuin esimerkiksi nauta. Lisäksi edelliset kohdat osoittavat,

että laissa otetaan huomioon eläinten kärsimyksen näkökulma sekä ihmisen velvollisuus auttaa sairasta tai vahingoittunutta eläintä. Eräiden määritelmien mukaan (The Britannica Dictionary, 2023) velvollisuus voi olla esimerkiksi tehtävä, joka sinun edellytetään tai oletetaan suorittavan tai jotakin, mitä pitäisi tehdä koska se on moraalisesti oikein tai lainsäädännöllisesti vaadittua. Lainsäädäntö lähtee siis oletuksesta, että ihminen on ainakin joistakin lajeista vastuussa. Tämä voidaan nähdä erottelevana ajattelutapana: ihmislaji eroaa jotenkin poikkeavalla tavalla tai kyvyiltään muista eläinlajeista.

2. Marginaali-argumentti ja spesismi

Tämä tutkielma ei pyri olemaan normatiivinen, eli en tule käsittelemään oikean ja väärän eroa tai sitä, millä tavalla asioiden kuuluisi olla suhteessa johonkin normiin tai standardiin. Keskityn enemmänkin deskriptiiviseen eli kuvailevaan analyysiin eli siihen, miten asiat ovat tai millaisia ne ovat, en siihen miten niiden kuuluisi olla. Filosofiset teoriat tuovat kuitenkin hedelmällistä tартtumapintaa aiheeseen. Näitä ovat esimerkiksi **marginaali-argumentin** teoria sekä **spesismin** käsite.

Marginaali-argumentilla (argument from marginal cases) tarkoitetaan filosofista päätelmää eläinten moraalisen arvosta. Marginaali-argumentilla pyritään osoittamaan, että jos eläimillä ei ole automaattista (synnynnäistä) moraalista arvoa, niin ei myöskään sellaisilla ihmisillä kuten pikkulapsilla, seniileillä, vaikeasti vammaisilla, kognitiivisesti rajoittuneilla tai muilla ihmiskunnan "marginaalitapauksilla" voisi olla samaa moraalista arvoa (Wilson 2023). Tämä liittyy vahvasti kysymykseen siitä, mitä ominaisuuksia eläimiltä puuttuu tai mitkä ominaisuudet erottavat ne ihmisistä, johtuen lopputulokseen siitä, että eläimillä ei ole samaa moraalista arvoa kuin ihmisellä. Yksi marginaaliargumentin esille tuojista on Peter Singer, jonka teosta *Oikeutta eläimille* (1975) hyödynnän myös tässä tutkielmassa. Marginaali-argumentissa päättelyketju etenee seuraavasti (Wilson 2023):

- (a) Jos olemme oikeutettuja kieltämään (automaattisen/synnynnäisen) moraalisen arvon/aseman eläimiltä, olemme oikeutettuja kieltämään suoran moraalisen arvon/aseman myös marginaalitapauksilta.
- (b) Emme ole oikeutettuja kieltämään välitöntä moraalista arvoa marginaalitapauksilta.
- (c) Siksi emme ole oikeutettuja kieltämään välitöntä (automaattista/synnynnäistä) moraalista arvoa eläimiltä.

”Moraalisella asemalla/arvolla” tarkoitetaan tässä tapauksessa esim. lajin oikeutta välttää kärsimystä tai kyseisen lajin oikeutta vapauteen. Voitaisiin siis vetää johtopäätös, että jos kaikki ihmislajin

edustajat ansaitsevat tasavertaisen moraalisen aseman/arvon (jota eläimet eivät kuitenkaan ansaitse), on oltava jokin ominaisuus (P), joka kaikilla vain ihmislajin edustajilla on ja joka voisi perustella tällaisen aseman. Päättelyketju etenee seuraavasti:

- (a) Mikä tahansa P, jonka oletetaan olevan vain ihmisillä, on ominaisuus joka (joiltakin) ihmisiltä puuttuu (esim. marginaalitapaukset).
- (b) Mikä tahansa P, joka kaikilla ihmisillä on, on ominaisuus, joka (useimmilla) eläimillä on myös.
- (c) Siksi ei ole mitään keinoa puolustaa väitettä, jonka mukaan vain ja ainoastaan *kaikki ihmiset* ansaitsevat täyden ja tasavertaisen moraalisen aseman.

Ominaisuuksia (P) voisi olla esimerkiksi puhekyky tai kyky toimia rationaalisesti. Jos oletamme, että ihmiset ansaitseva suuremman moraalisen arvon siksi, että ihmisellä on nämä ominaisuudet ja eläimellä ei, nousee kysymykseksi, miksi myös ihmisillä, joilla ei ole näitä ominaisuuksia, saavat suuremman moraalisen arvon? Esimerkiksi vakavasti onnettomuudessa loukkaantunut ihminen ei välttämättä pysty enää ikinä puhumaan, mutta se ei ymmärrettävästi vähennä henkilön moraalista arvoa (ihmisarvoa). Myös pienelle ihmislapselle annetaan suurempi moraalinen arvo kuin esim. tuotantoeläimelle, vaikka pikkulapsen tai vauvan kyky toimia rationaalisesti tai suunnitelmallisesti olisi ”heikompaa”. Myös esimerkiksi simpanssilla, koiralla ja sialla on kehittynyt tietoisuus itsestään ja niillä voi olla jopa parempi kyky merkityksellisten suhteiden solmimiseen kuin mitä vaikeasti kehitysvammaisella, vauvalla tai erittäin seniiliin tilaan päätyneellä vanhuksella (Singer 1975, 21). Niin lapsi, vanhus kuin vakavasti loukkaantunutkin ansaitsevat silti ihmisarvon riippumatta kyvyistään ja ominaisuuksistaan. Myös esimerkiksi älykkyys vaihtelee ihmislajin sisällä. Tämä päättely sopii melkein jokaiselle ominaisuudelle, jonka on ajateltu oikeuttavan kieltämään eläinten suoran moraalisen aseman. On yksi ominaisuus, joka on immuuni tälle väittelylle, nimittäin ominaisuus olla ihminen (Wilson 2023). Ihmisenä oleminen on siis itsessään moraalisesti merkityksellinen ominaisuus.

Tämä johtaa lopputulokseen, jossa ainoa peruste, jonka vuoksi ihmislaji ansaitsisi muista lajeista poikkeavan moraalisen arvon/aseman, olisi se, että ihminen on ihmislajin edustaja. Tietty laji siis ansaitsisi suuremman moraalisen arvon vain ja ainoastaan lajinsa, ei ominaisuuksiensa vuoksi. Tämä voidaan nähdä eräänlaisena *spesismin* eli lajisorron muotona. Singer (1975, 19) väittääkin, että uskomus, että *ihmisten ja vain ihmisten* elämä on pyhää, on yksi spesismin ilmenemismuoto. Singer vertaa spesismiä rasismiin, jossa lajien sijaan puhutaankin rotujen etuoikeuksista ja eriävästä moraalisesta arvosta. Tämän tutkielman pääpaino ei ole kuitenkaan spesismin moraalisen

oikeutuksen tarkastelussa tai siinä, onko spesismi eettisesti väärin tai oikein. Keskiössä on tarkasteltavana se, millä tavoin spesismiä esiintyy aineistossa eli elokuvassa Apinoiden planeetta.

Myös marginaali-argumentti voidaan nähdä normatiivisena päättelyketjuna, mutta tarkastelen tutkielmassa lähinnä sitä, esiintyykö kyseisen teorian ydintä eli spesismin periaatetta analyysin kohteena olevassa elokuvassa tai vastaavasti omassa maailmassamme.

3. Apinoiden planeetta

Elokuvasta ”Apinoiden planeetta” vuodelta 1968 kerrotaan elokuvan tiedoissa seuraavasti: ”Astronautti Taylor (Charlton Heston) haaksirikkoutuu kaukaiselle, apinoiden hallitsemaalle planeetalle, jossa primitiivisiä ihmisiä pidetään koe-eläiminä ja orjina. Taylor huomaa pian olevansa metsästettävien listalla ja hänen henkensä olevan hyväntahtoisen simpanssitutkijan (McDowall) käsissä.”. Elokuva perustuu Pierre Boullen samannimiseen romaaniin vuodelta 1963.

Taylor lähtee siis kollegoidensa Landonin, Dodgen ja Stewartin kanssa avaruusmatkalle, joka kestää 700 vuotta, mutta miehistö matkustaa nukutettuna. Ensimmäisessä kohtauksessa Taylor selittää, että kun kappale lähestyy valonnopeutta, aika hidastuu (aikavenymä), jonka vuoksi miehistö ikääntyy vain kuusi kuukautta matkan aikana. Elokuva voidaan luokitella Science fiction -genreen avaruusmatkailun sekä dystooppisen todellisuutensa vuoksi. Elokuvan todellisuudessa ihmisten ja eläinten, tässä tapauksessa apinoiden, roolit voidaan nähdä kääntyneen nurinpäin todelliseen maailmaan verrattuna. Päähenkilö, astronautti Taylor, joutuu apinoiden yhteiskunnassa luopumaan ihmisoikeuksistaan, kun taas apinoilla tällaiset ihmisoikeuksia vastaavat oikeudet ovat jo. Apinoiden planeetalla asuvat muut ihmislajin edustajat vaikuttavat ”taantuneilta”, sillä ne eivät osaa viestiä sanoilla, asuvat viidakossa, eivätkä ainakaan elokuvan perusteella harjoita esimerkiksi järjestäytyneitä uskontoja. Ihmisillä ei ole järjestäytyneitä yhteiskuntaa kuten planeetan apinoilla, joilla on myös oikeuslaitos sekä poliittisia elimiä. Elokuvassa esiintyy ihmisen lisäksi kolmenlaista eri kädellisten lajia: apinoita, orankeja ja gorilloita. Orangit ovat yhteiskunnan korkeimmissa asemissa esimerkiksi diplomaatteina, kun taas simpanssit ovat yhteiskunnan rivityöläisiä tai akateemikkoja. Gorillat puolestaan toimivat sotilaina ja vartijoina. Elokuvan tärkein apinahahmo eli simpanssi Zira selittääkin alussa, että vaikka hän on onnistunut pääsemään eläinpsykologiksi, hänellä ei ole auktoriteettia.

Analysoidessa elokuvan tapahtumia on tärkeää huomioida elokuvan historiallinen sekä kulttuurillinen konteksti. 1960-luvulle sijoittuva yhdysvaltalainen elokuva on ennen kaikkea länsimaista viihdetuotantoa, joka on paitsi scifiä, myös dystopiaa. Elokuva on selvästi aikansa tuote:

merkittävin juonenkäänte ilmenee vasta viimeisessä kohtauksessa, kun Taylor löytää Vapaudenpatsaan hiekkaan hautautuneena. Loppukohtaus paljastaa, että planeetta jolle Taylor kumppaneineen alun perin laskeutui, oli heidän oma planeettansa maa. Loppukohtauksessa hän huudahtaa:

”Voi hyvä Jumala! Olen palannut! Olen kotona. Koko ajan, se oli... onnistuimme vihdoin. Senkin hullut! Te tuhositte sen! Jumala kirotkoon teidät! Jumala kirotkoon teidät kaikki helvettiin!”

Taylorin sanoista voidaan siis implikoida, että ihmiskunta on tuhonnut itsensä oletettavasti ydinsodassa, jonka vuoksi ihmiskunta on suurimmaksi osaksi tuhoutunut ja apinat ovat kehittyneet valtaa pitäväksi lajiksi. Kylmä sodan ja ydinasevarustelun kontekstissa tämä juonenkäänte oli varmasti pysäyttävä elokuvan ilmestymisen aikaan. Elokuvan alussa heidän laskeuduttuaan maahan Dodge toteaa:

”Mikään ei voi kasvaa täällä. On vain jäänteitä hiilihydraateista. Kaikki typpi on nitraatteina.”

Elokvassa näkyy myös vahvana teemana uskonnon ja valtion sidosteisuus sekä tieteellisen totuuden kieltäminen tai kehityksen torjuminen uskonnollisten syiden ja periaatteiden vuoksi. Esimerkiksi oikeidenkäyntikohtauksessa tuomari vetoaa uskonpilkkaan, kun puolustuksessa esitetään teoria ja todisteita siitä, että ihminen ja apina voisivat olla lajillisesti sukua toisilleen. Lisäksi eräässä kohtauksessa akateemisella uralla oleva simpanssi toteaa, että hänen ei kannat vaarantaa uraansa, vaikka kyseenalaistaakin heidän yhteiskunnassaan yleisesti hyväksytyjä totuuksia esimerkiksi ihmisten kyvyistä. Elokuvan ilmestymisen aikaan 1960-luvulla uskonnon asema olikin vahvassa murroksessa.

3.1. Aiempi tutkimus elokuvasta

Apinoiden planeetta -elokuvasta on tehty aiemminkin tutkimusta filosofisesta näkökulmasta. McHugh (2000) tutkii rotujen ja lajien ilmentämistä kyseisessä elokuvassa. ”Rotu” vastaa ideaan siitä, että ihmislaji on jollakin perusteellisella tavalla erotettavissa muista lajeista. McHugh käsittelee myös päähenkilön valkoisuutta, hänen asemaansa ja identiteettikriisiään sekä kahden erilaisen, lähes päinvastaisen kulttuurin kohtaamista. Rotujen heterogeenisuus ja eri oikeudet rotujen välillä nousevat tärkeäksi osaksi elokuvan merkitystä. Esimerkiksi Christina Haupt (2019) on tutkinut lajien sisäisiä suhteita Apinoiden planeetta -elokuviissa.

Elokuvan uskontokriittistä näkökulmaa on analysoinut muun muassa Amy Chambers (2016). Chambers käsittelee elokuvassa esiintyvää uskonnon asemaa hallinnossa, tieteen kehityksessä ja koulutuksessa sekä sitä, kuinka elokuva tällä tavoin satirisoi uskonnon asemaa Yhdysvalloissa 1960-luvun maailmassa. Apinoiden planeetta nähdään siis myös historiallisena teoksena. Myös antiautoritaarisuus nähdään merkittävänä teemana. Elokuvan yhteiskunnassa oikeusjärjestelmä ei ole oikeudenmukainen ja tuomarina toimivat henkilöt toimivat myös yhteiskunnan muissa päättävissä asemissa. Yhteiskunta on vahvasti hierakkinen eikä tärkeissä asemissa olevien henkilöiden mielipidettä tule kyseenalaistaa. Yleisesti hyväksytyjä mielipiteitä pidetään totuutena, eikä haastavia näkemyksiä hyväksytä, vaikka todisteita löytyisi. Eräässä kohtauksessa tätä kyseenalaistava simpanssi ihmettelee, miksi yhteiskunnan pitää pysyä paikallaan ja miksi se ei voi kehittyä tieteen avulla. Historiallisia tosiasioita yritetään pitää piilossa ja totuus historiasta on vain pienen eliitin tietoisuudessa. Ylipäätään yhteiskuntakriittisyys toimii elokuvan punaisena lankana, jos sitä lähdetään tarkastelemaan muusta kuin viihteellisestä näkökulmasta.

4. Menetelmä

Tutkielman menetelmänä toimii teorialähtöinen sisällönanalyysi. Teorialähtöinen sisällönanalyysi nojaa esimerkiksi teoriaan tai malliin, jolloin tutkimuksessa tämän mallin avulla määritellään oleelliset käsitteet. Aineiston analyysia ohjaa aikaisemman tiedon perusteella luotu teoria, kehys tai malli. Analyysissa siis testataan aikaisempaa tietoa uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.2). Tässä tutkielmassa analysoin Apinoiden planeetta -elokuvaa aikaisemman tiedon perusteella luodulla marginaali-argumentin teorialla sekä spesimmin käsitteen avulla. Otan avukseni elokuvan arvioinnissa myös käsityksen oman maailmastamme. Käsityksen omasta maailmastamme pyrin määrittämään Suomen eläinsuojelulain, nykyisen eläinten hyvinvointilain avulla, sekä sitä edeltävän lähete keskustelun sekä valiokuntien mietintöjen avulla.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä perustetaan analyysirunko, jonka sisälle muodostetaan aineistosta luokituksia tai kategorioita. Näin aineistosta voidaan poimia ne asiat, jotka kuuluvat analyysirunkoon. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 4.4.4). Muodostin tässä tutkimuksessa teemoitteluun perustuvan analyysirungon. Teemoittelun viisi kategoriaa ovat tietoisuus, puhe- ja kirjoitustaito eli kielelliset kyvyt, kipu ja tuntoisuus, älykkyys sekä viimeisenä suhde ihmiseen eli hyötynäkökulma. Analysoin elokuvan repliikkejä sekä kuvallista viestintää, joista sitten poimin näihin kategorioihin tippuvia repliikkejä, kohtauksia sekä tapahtumia.

5. Mikä erottaa ihmisen eläimistä?

Tutkielmassa keskityn siis ominaisuuksiin, jotka lopulta erottavat ihmisen eläimestä – nämä ominaisuudet olisivat siis perusteluja sille, miksi eläimillä ei ole ihmisoikeuksia tai minkä vuoksi eri eläimille myönnetään ihmisten toimesta erilaisia oikeuksia ja vapauksia. Artikkelissa (2019) Dov Michaeli listaa ominaisuuksia, jotka erottaisivat ihmiset muista eläimistä. Yhtenä eroavaisuutena määritellään ihmisen kyky suunnitella tulevaisuutta pitkälle. Toisaalta myös esimerkiksi linnut rakentavat pesiään valmiiksi ennakoiden näin tulevaisuutta. Vastaava toiminta luokitellaan kuitenkin helposti automaattiseksi käyttäytymiseksi, mutta mikä, esimerkiksi biologinen eroavaisuus aivoissamme lopulta erottaa ihmisen suunnitelmallisuuden tästä? Kirjoittaja perustelee eroa sillä, että ihminen on *tietoinen* tulevaisuudesta. Tässä palaamme jälleen samaan ongelmaan tietoisuuden tutkimisesta, josta kerron tarkemmin myöhemmin.

Ihminen voidaan erottaa muista eläimistä myös solutasolla. Tutkimuksessa vertailtiin ihmisten ja simpanssien aivojen eroja, ja tuloksena löytyi soluja, joita löytyy vain ihmisaivojen aivojuoviosta, mutta ei lainkaan simpanssien aivoista. Voidaanko kuitenkin vetää johtopäätöstä, että tietyt solut antaisivat ihmisille ominaisen tietoisuuden, joka erottaa meidät kaikista muista eläimistä? Tietoisuutta filosofisena käsitteenä ei voida yhdistää tiettyihin soluihin aivoissa, joten tällainenkaan ominaisuus ei selitä täydellisesti ihmisen ja eläimen perustavanlaatuisia eroa tai arvoa moraalista näkökulmasta.

Usein ihmisen ja eläimen erilaisuus perustuu käsitykseen eläinten erilaisista mentaalisia kykyjä koskevista käsityksistä. Näitä kykyjä tai ominaisuuksia voivat olla esimerkiksi sielu, rationaalisuus, kieli ja itsetietoisuus (Aaltola 2004). Jos eläin täyttää nämä vaatimukset, voidaan sen olettaa olevan riittävän tietoinen ansaitakseen jonkinlaisen arvon. Tähän tutkielmaan valitsin vastaaviksi ominaisuuksiksi neljä kategoriata, jotka ovat *tietoisuus*, *kipu ja kärsimys* eli tunteet, *älykkyys* sekä *puhe- ja kirjoitustaito* eli kielelliset taidot. Näiden lisäksi pohdin sitä, millä tavalla suhde ihmiseen voi vaikuttaa eläimen arvon myöntämiseen tai ansaitsemiseen ihmisen silmissä. Tähän liittyy myös kulttuuri- ja hyötysuhdenäkökulma eli se, millainen asema eläimellä on kyseisessä kulttuurissa ja millä tavoin ihminen hyöttyy eläimestä. Edellä mainitut neljä ominaisuutta ovat kaikki tavallaan limittyviä, sillä tietoisuuden nähdään olevan kytkettynä älykkyyteen ja toisaalta älykkyys taas liittyy kielellisiin taitoihin. Jos taas hyödyimme eläimestä jollakin tavoin, on todennäköistä, että koemme velvoitteita kyseistä lajia kohtaan (Broom 2014, 6).

Nämä neljä ominaisuutta tai kykyä voidaan havaita myös tutkielman pääaineistossa eli elokuvassa Apinoiden planeetta. Analyysiosiossa tulen pohtimaan, millä tavalla kyseiset kyvyt vaikuttavat ihmisen asemaan kuvitteellisessa todellisuudessa.

5.1. Tietoisuus

Eläinten moraaliseen arvoon ja keskittyvät argumentit perustuvat pitkälti siis oletukseen siitä, että ihmislaji eroaa jollakin perustavalla tavalla merkittävästi muista eläimistä. Voidaan argumentoida, että yksi näistä ominaisuuksista olisi tietoisuus. Jotta filosofista näkökulmaa voidaan ymmärtää, on määriteltävä myös tietoisuuden käsite. Esimerkiksi kielitoimiston sanakirjassa (2023) tietoisuus, tajunta, on määritelty seuraavasti: ”yksilön kullakin hetkellä kokemien aistimusten, elämysten, tunteiden, muistikuvien ja ajatusten kokonaisuus; yksilön tietoisuus itsestään ja ympäristöstään.”. Vermeiren & Cleeremans (2019, 17) puolestaan määrittelevät tietoisuuden ”aivojen implisiittiseksi teoriaksi itsestään”, toisin sanoen aivot oppivat olemaan tietoisia. Tietoisuus ja sen tasot ovat merkittävä aihe puhuttaessa eläinten oikeuksista, sillä monesti argumentit jonkin olennon tai eläimen kohtelulle perustuvat argumenttiin siitä, että tietoisuus on jonkinlainen mittari olennon arvolle. Ilman tietoisuutta olento ei välttämättä tunne kipua, ja toisaalta ihmisellä mielletään olevan ”korkeampi” tietoisuus kuin eläimillä.

Yksi tietoisuuden filosofisen tutkimisen merkittävistä ongelmista on se, ettei meillä ole pääsyä toisten olentojen, kuten eläinten, tietoisuuteen, jolloin periaatteessa toisen olennon tietoisuus ja sen ”taso” suhteessa omaamme jää arvailun varaan. Tietoisuus on erityisen tärkeä ominaisuus siksi, että eläimen tietoisuus, tuntoisuus ja mentaaliset kyvyt ovat omiaan antamaan perustan eläimen moraalille arvolle. (Rollin 1998, 69–71). Ilman tietoisuuttakin eläimen voidaan tulkita kokevan kipua, mutta ilman tietoisuutta kivusta ei tätä kivun tunnetta voida luokitella samanlaiseksi kuin ihmisen kokema kipu tai kärsimys.

Tietoisuudesta puhuttaessa viitataan usein *itsetietoisuuteen* eli yksilön tietoisuuteen itsensä olemassaolosta. Stephen Clark (1997, 37–41) esittää, että pitkälle kehittyneessä tietoisuudessa yksilö kykenee ilmaisemaan asioita itseensä viitaten – esimerkiksi puhumaan itsestään minämuodossa, kuten ihminen tekee. Clark kuitenkin argumentoi, että tämä ei voi olla ainoa todiste itsetietoisuudesta. Itsetietoisuudella on evoluutiossa hyödyllisempi tehtävä kuin pelkällä tietoisuudella, sillä itsetietoisuus ”palkitsee” evolutiivisesta näkökulmasta. Itsetietoiset olennot ovat todennäköisempiä säätelemään toimintaansa pitkän aikavälin tavoitteiden saavuttamiseksi lyhyen aikavälin nautintojen sijaan. Tällaiset olennot kykenevät todennäköisemmin myös asettamaan tai mieltämään itsensä osaksi

jotakin sosiaalista ryhmää, eli näkemään itsensä osana muita ja suhteessa muihin. Lisäksi Clark muistuttaa, että ihmislaji on yhtä lailla kehittynyt maapallolla muiden eläinten tavoin. Evoluutiota on tapahtunut yhtä lailla niin ihmisissä kuin muissakin eläimissä.

5.2. Puhe- ja kirjoitustaito

Kyky kommunikoida voi olla siis yksi merkki tietoisuudesta. Aaltola (2004) käsittelee propositionaalisen eli lauseista koostuvan kielen merkitystä mentaalisten kykyjen yhtenä mittarina. Eläinten asemaa ihmisestä eroavana ja ihmisarvoa ansaitsemattomana olentona voidaankin perustella siksi, ettei eläimillä ole ihmisen kaltaisia propositionaalisia kykyjä. On siis ajateltu, että kielellä ja mentaalisisilla kyvyillä on tiivis suhde toisiinsa. Olennon, tässä tapauksessa eläimen on ensin koettava maailma jollakin tapaa (viittaus tietoisuuteen) jonka jälkeen se voi kykyjensä mukaan muodostaa todellisuudesta jonkinlaisia yleistyksiä tai säännönmukaisuuksia, jotka se muodostaa kieleksi (Aaltola 2004, 48–49). Toisaalta kieli ei ole kriteeri kaikille mentaalisisille kyvyille. Lisäksi ei voida olettaa, että eläin välttämättä kokisi tarvetta välittää kokemustaan maailmasta samalla tavoin kuin ihminen, saati samoilla keinoilla. Mielenkiintoinen esimerkki eläinten kielellisistä kyvyistä nähdään Koko-gorillan tapauksessa. Yhdysvaltalainen Koko oppi viittomakielen avulla kommunikoimaan ihmisten kanssa (The Washington Post 2018). Ilmiöstä on kuitenkin käyty debattia ja esiin on noussut kysymys siitä, käyttävätkö apinat kieltä samalla tavoin kuin ihmiset sen ymmärtävät. Sama teema nousee siis jälleen esiin: vaikka eläin kykenisi kielelliseen ilmaisuun, ei voida olla varmoja, vastaako se ihmisen ilmaisutaitoja.

Voidaan kuitenkin todeta, että pelkkä kieli tai kielellisyys itsessään ei ole omiaan kertomaan kaikkea lajin tietoisuudesta tai älyllisistä kyvyistä. Kokon tapauksessa gorillaa saatetaan pitää poikkeuksellisen älykkäänä, mutta johtuuko tämäkin päätelmä vain siitä, että Kokon kielelliset keinot vastasivat hyvin paljon ihmisen kielellisiä keinoja? Tämä ihmiskeskeinen lähestymistapa näkyy myös eläintutkimuksessa (Aaltola 2004). Esimerkiksi tietoisuutta tutkittaessa eläinten omia peruslähtökohtia tai biologiaa ei ole huomioitu kovinkaan laajasti: koirilla hajuaisti on aisteista tärkein, kun taas ihmisellä ympäristön havaitseminen liittyy vahvasti näköaistin toimintaan. Eläinten ja ihmisten kommunikointitavat eivät välttämättä ole samanlaisia eivätkä aina edes verrattavissa. Ihmisten sanoihin, ääneen ja ilmeisiin perustuva kommunikaatio ei ole ainoa tapa – tätä voi olla vaikea verrata esimerkiksi syvänmeren lajeihin, jotka kykenevät käyttämään elintensä sähköpurkauksia viestintään (esimerkiksi sähköankerias) (Hopkins 1977).

5.3. Kipu ja tuntoisuus

Yksi merkityksellisistä mittareista moraalista arvoa pohdittaessa on kivun ja kärsimyksen sekä muiden tunteiden kokemisen kyky. Tyler Stevenson pohtii eläimen tietoisuuden ja kivun kokemuksen suhdetta toisiinsa teoksessa *Animal Rights: A Complex Debate* (2019). Kivun kokemus ja sen muuttuminen kärsimykseksi riippuu siitä, onko kokeva olento tietoinen vai ei (Stevenson 2019, 18). On kuitenkin hyvin haasteellista arvioida, millä ”tasolla” eri eläinlajien tietoisuus on.

Luonnontieteellisestä näkökulmasta voidaan sanoa varmaksi, että eläimet kokevat kipua sekä muita mentaalisia tunteita, jotka ovat ainakin jollain tasolla verrattavissa ihmisen tunnekokemuksiin (Rollin 1998). Kipu ja kärsimys ovat käsitteitä, jotka esiintyvät myös valiokuntien mietinnöissä ja hallituksen esityksissä useaan otteeseen. Esimerkiksi Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietinnössä (8/2020) todetaan, että tutkimustiedon mukaan lintujen ja matelijoiden sikiöiden kivuntuotanto on kehittynyt jo tiineysajan viimeisellä kolmanneksella, mikä on otettava huomioon eläinkokeita tehtäessä.

Mietinnössä painotetaan myös sitä, että kivuntuotannon arvioimisesta, lopetuskriteereistä ja muista sikiöiden hyvinvointiin koeoloissa vaikuttavista tekijöistä on luotettavaa tietoa toiminnanharjoittajien ja viranomaisten saatavilla, toisin sanoen tutkimustietoa. Samoin hallituksen esityksessä (125/2020) eduskunnalle laiksi tieteellisiin tai opetustarkoituksiin käytettävien eläinten suojelusta annetun lain muuttamisesta mainitaan yhtä lailla eläinten, tässä tapauksessa kanojen kyky tuntea kipua. Kanan sikiölle kehittyy kyky tuntea kipua jo haudonta-aikana, ja pesäjättöisten kanalintujen aistitoiminnot ovat jo täysin kehittyneitä poikasten kuoriutuessa. Ne myös hengittävät ilmaa jo useita päiviä ennen kuoriutumistaan sekä kykenevät äännelemään ja kommunikoimaan toistensa sekä emonsa kanssa ennen kuoriutumistaan.

Ehdotusta perustellaan siis kanalintujen kyvyllä kokea kipua, aistitoimintojen kehittyneisyydellä sekä ääntely- ja kommunikaatioaidoilla. Edelleen Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietinnössä (33/2022) määritellään eläimet paitsi fyysisiksi, myös psyykkisiksi olennoiksi. Mietinnössä myös todetaan, että eläimet ovat tuntevia olentoja, joilla on kyky tuntea positiivisia ja negatiivisia tuntemuksia.

Eläimelle todetaan myös jonkinlainen ”itseisarvo”, eikä pelkästään välinarvoa. Samassa mietinnössä huomioitiin myös esimerkiksi porsaiden kirurgiset toimenpiteet ja niistä seuraavat kiputilat. Käytännössä porsaille annetaan jo nykyään kirurgisen kastraation yhteydessä tulehduskipulääke, mutta hallituksen esityksessä on tunnistettu, ettei se ole riittävä lääkitys toimenpiteen tai sen aiheuttaman jälkikivun poistoon. Siirtymäajan jälkeen kastraation yhteydessä on annettava paikallispuudutus sekä jo tätä ennen karjuporsaille on annettava sekä kastraation yhteydessä että sen

jälkeen kipulääkettä injektiona tai suun kautta. Mietinnössä tunnistetaan siis eläinten oikeus kivuttomiin toimenpiteisiin.

Mielenkiintoista on myös se, että esimerkiksi Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietinnössä (33/2022) perustellaan ehdotuksia vedoten levottomuuteen sekä lajityypilliseen käyttäytymiseen. Jo kohtuullisen maltillisesti rajoitettu vedensaanti lisää janontunteesta aiheutuvaa levottomuutta ja pitkäaikaisena vähentää ravinnon kulutusta. Lisäksi luonnonvaraisten eläinten risteyttäminen lemmikki- tai tuotantoeläinten kanssa olisi perusteltua kieltää, koska näin saadulle jälkeläiselle ei todennäköisesti voida taata mahdollisuuksia lajityypilliseen käyttäytymiseen.

Kipu ja kärsimys eivät ole siis ainoa peruste, joihin valiokunta perustaa mietintönsä. Eläimet tunnistetaan olennoiksi, jotka kokevat tunteita kuten levottomuutta. Lajityypillisen käyttäytymisen mahdollisuus tunnistetaan merkitykselliseksi oikeudeksi. Samassa mietinnössä tunnistetaan myös stressin vaikutus eläimen hyvinvointiin. Mietinnön mukaan emakon tai ensikon saa pitää tiineyshäkissä enintään kahdeksan päivää siemennyksen yhteydessä, sillä tiineytyksen alkiot kiinnittyvät paremmin silloin, kun emakko saa olla rauhassa eikä sille aiheuteta stressitilannetta ryhmään palauttamisessa. Tutkimusten mukaan aggressiivinen käyttäytyminen lisääntyy ryhmään palauttamisen yhteydessä ja se aiheuttaa eläimelle stressiä.

Huomionarvoista ovat maininnat stressistä, joka voi seurata, jos emakko palautetaan ryhmään liian pian siemennyksen jälkeen tai aggressiivisen käyttäytymisen seurauksena. Stressi on fysiologinen ja psykologinen tunne, jota myös ihmislajin edustajat kokevat. Toisaalta stressin välttelyn motiivina pidetään osin myös sitä, että se vaikuttaa kiinnittyvien alkioiden määrään ja pahnueen kokoon. Tämä ajattelutapa viittaa siihen, että eläimellä on ensisijaisesti välinarvollinen merkitys. Myös Perustuslakivaliokunta (PeVL 106/2022) myöntää lajityypillisen käyttäytymisen vaikutuksen eläimen hyvinvointiin. Valiokunnan mukaan nykytiedon mukaan eläinten hyvinvointiin vaikuttaa merkittävästi eläimen mahdollisuus toteuttaa sille lajityypillistä käyttäytymistä.

Voidaan siis todeta, että Suomen kontekstissa juridinen todellisuus puoltaa näkökulmaa siitä, että eläimet ovat tuntevia ja ainakin osittain tiedostavia olentoja. Ihmisillä nähdään myös olevan velvollisuus taata eläimelle tietyt minimivaatimusten mukaiset elinolot. Eläimet voidaan myös jakaa tuotanto- ja lemmikkieläimiin. Karkea jaottelu ei perustele eläinten erilaista kohtelua, mutta toisaalta käytännössä tuotantoeläinten kohtelu ja hyvinvoinnin takaaminen eroavat suuresti lemmikeistä. Huomionarvoista on kuitenkin se, että eläinten kaltoinkohtelun välttämiseen on esitetty tai tarvittu perusteluja valiokunnilta, eli eläimen oikeutta vapauteen ei voida perustella vain sillä, että se on elävä

olento – toisinkuin ihmislajilla, jonka moraaliarvo on automaattisesti olemassa ilman sen suurempia perusteluita.

5.4. Älykkyys

Älykkyyttä voidaan pitää yhtenä eläinten moraaliseen arvoon vaikuttavana ominaisuutena. Esimerkiksi Kozachenko & Piazza (2015) ottavat tutkimuksessaan *How children and adults value different animal lives* yhdeksi määrittäväksi tekijäksi älykkyuden. Kyseisestä tutkimuksesta kerron lisää otsikon ”hyötynäkökulma” jälkeen. Älykkyyttä voi olla vaikea rajata ja sillä onkin useita määritelmiä, mutta otan tutkimukseeni älykkyuden määritelmäksi Mensa ry:n määritelmän, joka on seuraava: ”Älykkyyttä on kyky oppia, soveltaa opittua ja ratkoa ongelmia. Älykkyys ilmenee taitona ymmärtää ja käsitellä abstrakteja asioita. Älykkyys nähdään myös kykynä hahmottaa erilaisia asioiden välisiä suhteita sekä yksilön taitona käyttää ja kehittää omia kykyjään.” (Mensa Finland 2013). Mensan mukaan älykkyys on persoonallisuuden piirre. Älykkyys mainitaan yhtenä ”kriteerinä” moraalille arvolle myös muissa tieteellisissä teoksissa. Joshua Geller (2021, 69) kuvailee asiaa seuraavasti:

”Jos ihmiset ansaitsevat oikeuksia, vaikka heiltä puuttuisi ominaisuuksia, joiden väitetään erottavan heidät eläimistä (esim. autonomia, tietoisuus, **älykkyys**, tarkoituksellisuus, rationaalisuus, tuntokyky jne.), mikseivät olennot, joilla ei ole tällaisia piirteitä, ole oikeutettuja moraaliseen harkintaa?” (Käännös A.N. 2023).

”If humans deserve rights even when they lack some property alleged to distinguish them from brutes (i.e., autonomy, consciousness, **intelligence**, intentionality, rationality, sentience, etc.), why can't beings in possession of such traits qualify for moral consideration?”. (Joshua Geller 2021, 69).

Huomionarvoista on se, että eläintä pidetään älykkäänä silloin, kun sen älylliset kyvyt lähestyvät ihmislajin älykkyyttä – ihmismieli on eräänlainen ”prototyyppi” ja vertailukohta (Aaltola 2004, 46). Tällaiseen ihmislähtöiseen ajatteluun törmätään oikeastaan kaikissa valitsemisani piirteissä (kipu, tunteet, puhe- ja kirjoitustaito) mutta etenkin älykkyudessa sen merkitys on poikkeuksellisen suuri. Eläinten älykkyys määritellään siis sen avulla, mitä ihmislaji tulkitsee älykkyuden olevan omassa lajissaan.

5.5. Suhde ihmiseen: hyötynäkökulma

Yhtenä näkökulmana elokuvan teemaan liittyen voidaan lukea lajien suhde toisiinsa. Tässä tapauksessa ihmisten ja muiden eläinten suhde, elokuvassa taas apinoiden ja ihmisten suhde. Esimerkiksi länsimaisessa kulttuurissa koira on domestikoitu ja sitä pidetään yleisesti ottaen

lemmikkieläimenä. Esimerkiksi Suomessa koiria ei kasvateta lihantuotantoon ihmisravinnoksi samoilla tehotuotannon keinoilla, kun vaikkapa broileria ja nautoja. Eri eläinlajeihin suhtaudutaan kuitenkin eri kulttuureissa eri tavoin. Esimerkiksi lehmät ovat pyhiä suurimmalle osalle hindulaisuutta harjoittavista ihmisistä (Biswas 2015). Yhdysvalloissa lemmikkieläimet, kuten koira, tunnustetaan olennoksi, jonka moraalinen arvo on suurempi kuin pelkän omaisuuden. Lisäksi juridisesta näkökulmasta Yhdysvalloissa eläimeksi luokitellaan pitkälti vain lämminverisiä lajeja, kuten koirat, kissat, kanit ja rotat. Toisaalta EU:ssa kaikilla eläimillä tunnustetaan olevan synnynnäinen arvo. (Trigt 2015).

Kozachenko & Piazza tarkastelivat tutkimuksessaan *How children and adults value different animal lives* (2021) sitä, mitä eläimiä kohtaan meillä on moraalisia velvollisuuksia, ja minkä piirteet ohjaavat päätöksiämme siitä, kuinka erilaisia eläimiä tulisi kohdella. Tutkimuksessa todettiin, että ihmiset arvottavat eri elämänvaiheissaan eläimiä hieman eri perusteilla: pienet lapset korostivat estetiikkaa ja hyvántahtoisuutta, aikuiset ja vanhemmat lapset kiinnittivät enemmän huomiota eläinten älykkyyteen ja niiden kelpoisuuteen ravinnonlähteenä.

Ihminen ”myöntää” siis eläimille moraalisen arvon muillakin perusteilla kuin älykkyyteen, tunteisiin ja tietoisuuteen vetoamalla, koska samalla eläimellä on eri asema yhteiskunnassamme riippuen siitä, missä kulttuurissa eläin esiintyy. Tällöin moraaliarvo annetaan johonkin kulttuuriseen seikkaan kuten uskontoon vedoten. Moraaliarvo voi riippua myös hyötysuhteesta: Suomessa ihmislaji hyötyy naudan tehotuotannosta siitä saatavan liharavinnon muodossa. Koira voi taas antaa ihmiselle erilaista hyötyä, kuten iloa: se on monelle perheenjäsen tai tärkeä ystävä. Eläimelle myönnettävä moraaliarvo voi siis olla täysin riippuvainen siitä, millä tavoin ihminen hyötyy siitä, tai hyötyykö mitenkään.

6. Analyysi

Seuraavaksi tarkastelen Apinoiden planeetta -elokuvan kohtauksia viitaten useisiin repliikkeihin. Hyödynnän viisiosaista jaottelua tietoisuutta, kipua ja tuntoisuutta, kielellisiä kykyjä, älykkyyttä ja hyötysuhdetta pohtien. Ulotan analyysin myös kuvalliseen ilmaisuun, joka onkin usein elokuvissa viestinnän pääkeino. Hahmojen repliikit antavat kuitenkin syvemmän ulottuvuuden elokuvan yhteiskuntaan, kuin pelkkä kuvallinen viestintä. Jotta repliikkien konteksti olisi paremmin ymmärrettävissä, selitän kohtauksen taustoja auki ennen repliikkien analysointia. Elokuva on

englanninkielinen, joten esittelemäni repliikit eivät ole alkuperäiskielellä¹. Ymmärtämisen helpottamiseksi elokuvassa esiintyvät hahmot ovat seuraavat:

Taylor = päähenkilö, aikamatkustaja (ihminen)

Tohtori Zira = eläinpsykologi (simpanssi)

Tohtori Zaius = kansalliskokouksen sekä tiedeministeriön johtava jäsen (oranki)

Cornelius = Ziran aviomies (simpanssi)

6.1. Tietoisuus

Tietoisuuteen ei missään kohtaa suoraan viitattu koko elokuvan aikana, mutta erinäisiä repliikkejä voidaan tulkita viittaavan samakaltaisiin ominaisuuksiin. Esimerkiksi, kun tohtori Zira esittelee Taylorin ensimmäistä kertaa tohtori Zaiukselle jotta hän näkisi Taylorin yritykset muodostaa sanoja huulillaan, Zaius sanoo seuraavasti: ”Ihmisellä ei ole ymmärrystä. Sille voi opettaa muutamia yksinkertaisia temppuja. Ei muuta.”

Tämä kuvaa hyvin elokuvan yhteiskuntaa ja suhtautumista ihmislajiin. Ihminen voi olla väline, tutkimuksen kohde tai saalistettava villieläin, mutta sillä ei ole riittävä ymmärrystä. Tässä kontekstissa ymmärrys voitaisiin tulkita jonkinlaiseksi tietoisuudeksi. Ilman tietoisuutta yksilölle voi kyllä opettaa temppuja ja se voi oppia matkimaan, mutta perustavanlaatuisen ero tietoisesta ja eietoisesta lajin välillä pysyy. Zaius sanookin: ”Ehdotus, että voisimme oppia jotain apinan luonteesta ihmistä tutkimalla, on pelkkää roskaa”. Tämä voisi tulkita siten, että apinan ja ihmisen luonteet ja mieli ovat niin poikkeavia toisistaan, ettei niitä voida edes verrata. Myös Rollinin mukaan (1998, 67–71) tietoisuus on yksi ominaisuuksista, joiden nähdään antavan eläimelle moraalista arvoa. Kuten omassa todellisuudessamme, myös elokuvassa tämä pätee ainakin osittain.

Oikeudenkäyntikohtauksessa Taylor viedään oikeuslaitoksen eteen, jota tässä tapauksessa edustavat orangit, mukaan lukien tohtori Zaius. Tohtori Zira ja hänen miehensä Cornelius toimivat Taylorin puolustusasianajajina. Kiivaan väittelyn jälkeen, jossa tohtori Zaius esittää useasti vastalauseita vedoten esimerkiksi uskonpilkkaan, sanoo hän lopulta seuraavasti: ”Miksi ihmisellä ei ole sielua? Mikä on sen todiste, että jumalainen kipinä syttyy apinan aivoissa?”

Zaius pyrkii siis tuomaan esiin sen ”faktan”, että koska Taylor ei ole apina, hän ei ikinä tule saavuttamaan ”jumalaista kipinää aivoissa”. Hän viittaa myös sieluun pyrkien näin osoittamaan, ettei

¹ Elokuvan suomenkieliset tekstitykset tuottanut *Visiontext*.

ihmisellä myöskään voi olla sielua. Aivoihin viittaaminen voidaan tulkita jonkinlaisen älykkyyden mutta myös itsetietoisuuden mittarina. Repliikki osoittautuu noudattavan marginaali-argumentin mukaista kaavaa: yksilö olisi alempiarvoinen vain siksi, että se on tiettyä lajia – tässä tapauksessa ihminen. Yksilön arvo ei riipu sen kyvyistä, tuntoisuudesta tai älykkyydestä, vaan siitä, että se ei yksinkertaisesti tule ikinä olemaan toista ”ylempää” lajia.

*Kuva 1. Taylor oikeuden edessä. Etualalla Zira (vasemmalla) sekä Cornelius (oikealla), taaempaan Zaius (seisomassa).
Lähde: Cinema museum (2022).*

Myöhemmässä kohtauksessa Taylor on sitonut orankijohtajan, tohtori Zaiuksen käsistään kiinni paaluun, jotta tämä ei lähtisi Taylorin perään hänen paetessaan apinoiden kaupungista. Tohtori Zira puuttuu tähän, ja hän ja Taylor käyvät seuraavanlaisen sananvaihdon:

”Taylor, ole hyvä! Älä kohtele häntä noin!”
”Miksi?”
”Se on alentavaa.”
”Kuten te alensitte... minut? Talutit minua hihnassa!”
”Se on eri asia. Luulimme että olit alempiarvoinen.”
”Nyt tiedätte paremmin.”

Taylor siis asettaa ihmisen ja orangin arvon samalle viivalle, josta Zira järkyttyy. Zira pitää toimintaa alentavana, sillä hänen yhteiskunnassaan ihmisillä ei ole samaa arvoa kuin orangeilla. Hän perusteleekin ihmisen kuljettamista hihnassa sillä, että ihminen on alempiarvoinen – tai ainakin hän luuli niin. Taylor on omasta mielestään kyennyt osoittamaan olevansa saman arvoinen, mutta Ziran perustelu osoittaa, että hän piti alentavaa toimintaa inhimillisenä erehdyksenä.

Voidaankin pohtia, kuinka tämä argumentti ilmenee omassa maailmassamme. Koska esimerkiksi eläinten tietoisuuden tutkiminen on yhä hyvin haastavaa, voitaisiin sanoa, että omassa yhteiskunnassamme ihmislaji sortuu samaan, hataralla pohjalla seisovaan argumenttiin. Ziran argumentti tietämättömyydestä ei elokuvassa selvästi ole riittävä perustelu muiden lajien kaltoinkohtelulle, sillä Tayloria kohdellaan sangen brutaalisti. Onko tämä siis looginen perustelu myöskään omassa maailmassamme? Tietämättömyys voidaan tietysti nähdä ”pehmentävänä” tekijänä, mutta se ei muuta lopputulosta. Seurauseettisesta näkökulmasta argumentti olisi heikko niin elokuvan kuin oman maailmamme kontekstissa.

Mielenkiintoista on myös se, että useassa kohtaa elokuvaa Taylor puhuu itsestään minämuodossa ja viittaa itseensä niin puheen kuin tekstin avulla. Stephen Clarkin (1997, 37–41) mukaan tämä yksilön kyky ilmaista asioita itseensä viitaten olisi merkki pitkälle kehittyneestä tietoisuudesta. Taylor olisi siis elokuvassa osoittanut tämän määritelmän mukaan kykynsä itsetietosuuteen, mutta tämä ei riittänyt vakuuttamaan apinoita siitä, että Taylor ansaitsisi yhtä arvokasta kohtelua kuin apinat. Taylorin itsetietoisuus ei siis tuonut hänelle moraalista arvoa, sillä moraalisen arvon pystyivät saavuttamaan vain apinat. Tämä tukee jälleen marginaali-argumentin johtopäätöstä siitä, että myös omassa maailmassamme lajin arvo ei riipu sen kyvyistä tai ominaisuuksista.

6.2. Kipu ja tuntoisuus

Kuten hallituksen esityksistä ja valiokuntalausunnoista käy ilmi, omassa yhteiskunnassamme tunnustetaan se fakta, että muut eläinkuntaan kuuluvat lajit kokevat yhtä lailla kipua, kärsimystä ja muita tunteita kuten stressiä. Myös Apinoiden planeetta -elokuvassa yhteiskuntaa johtavat apinat, simpanssit ja orangit ovat todenneet, että elokuvassa esiintyvät ihmislajin edustajat tuntevat kipua. Kivun tuottamisessa ei kuitenkaan nähdä paljoakaan eettisiä ongelmia, sillä ihmisyksilöitä pidetään koehenkilöinä aivokirurgisiin kokeisiin ja testeihin. Ihmisiä pidetään häkeissä ja häkin ulkopuolelle heidät päästetään vain kaulapannan ja hihnan kanssa. Vapauden ja liikkumatilan puutetta ei nähdä ongelmallisena, vaikka tämä johtaa selvästi levottomuuteen ja muihin epämiellyttäviin tunteisiin. Ihmiset esimerkiksi riuhtovat häkkiensä kaltereita, kurkottavat käsiään niiden läpi ja poukkoilevat ympäriinsä kuullessaan kovia ääniä tai säikähtäessään.

Kuva 2. Apinat kohtelivat Tayloria väkivaltaisesti. Lähde: IMDB (2023)

Ihmisiä myös kohdellaan suhteellisen väkivaltaisesti. Kun Taylor viedään oikeudenkäyntiin, häntä riuhdotaan ja kun Taylor puhuu liian paljon, häntä lyödään ja hänet painetaan seinää vasten. Elokuvasssa ei anneta ilmi, tapahtuuko väkivaltaa myös apinoiden keskuudessa (aivan kuten omassa maailmassamme väkivaltaa tapahtuu myös ihmisten kesken) mutta selvää on ainakin se, ettei ihmisten väkivaltaista kohtelua nähdä kovin ongelmallisena. Mielenkiintoista onkin se, että ainoastaan Tohtori Zira ja Cornelius puolustavat Taylorin oikeutta koskemattomuuteen ja väkivallattomuuteen. Kun Tayloriin kohdistetaan väkivaltaa, Zira onkin ainoa, joka pyytää vartijoita lopettamaan: ”Lopeta! Satutat häntä!”. Kuten Stevenson (2019, 18) argumentoi, kivun kokemus ja sen muuttuminen kärsimykseksi riippuu siitä, onko kokeva olento tietoinen vai ei. Mielenkiintoista on siis se, että ihmisten kaltoinkohtelu voisi osaksi kertoa siitä, etteivät apinat pidä niitä kovinkaan tietoisina. He ymmärtävät, että ihminen kokee kipua, mutta eivät näe sitä ongelmallisena ehkä siksi, ettei ihminen ole ”riittävän” tietoinen ollakseen moraaliagentti.

Käänteisesti omassa maailmassamme Zira voitaisiinkin nähdä ihmisenä, joka puolustaa eläinten oikeutta koskemattomuuteen ja oikeutta olla kokematta kärsimystä ja kipua ihmisen aiheuttamana.

Elokuvan maailma on peilikuvamaisesti hyvin lähellä omaamme, sillä erolla, että Suomen eläinsuojelulain (247/1996) mukaan ”tarpeettoman kivun ja tuskan tuottaminen eläimille on kiellettyä”. Lisäksi eläimelle saa suorittaa esimerkiksi leikkauksen pääsääntöisesti vain, jos se on tarpeellista eläimen sairauden, käyttötarkoituksen tai tärkeiden taloudellisten syiden johdosta. Laissa ei kuitenkaan määritellä tarkemmin, mitä ovat ”tärkeät taloudelliset syyt” tai missä määrin kipu on hyväksyttävää eli milloin se ei ole enää ”tarpeetonta”. Kuitenkin esimerkiksi maa- ja metsätalousvaliokunnan mietinnössä (8/2020) valiokunta huomioi eläinten sikiöiden kivuntuotannon, joka on otettava huomioon eläinkokeita tehtäessä.

Oma yhteiskuntamme toimii siis lopulta hyvin samankaltaisesti kuin elokuvan yhteiskunta. Tiedyt lajit eivät ”ansaitse” oikeutta koskemattomuuteen tai vapauteen, vaikkakin näiden lajien kyky tuntea kipua ja kärsimystä on yleisesti hyväksytty fakta. Esimerkiksi sikojen kastratio tulee olemaan sallittua jatkossakin, vaikkakin siihen vaaditaan tulevaisuudessa parempi puudutus.

Elokuvan alussa apinoiden ja ihmisten ensimmäinen kohtaaminen tapahtuu viljapellolla, jossa apinat saalistavat ihmisiä verkkojen avulla. Apinat myös ampuvat ihmisiä (ilmaisesti haulikoilla), ja saalistuksen päätteeksi apinat poseeraavat ylpeinä ihmisruumiiden edessä kuvaa varten. Tämä voitaisiin nähdä vertauksena metsästysharrastukseen omassa yhteiskunnassamme. Tosin elokuvassa tilanne esitetään ”teurastamisena”, jossa suuri joukko apinoita jahtaa suurta joukkoa ihmisiä. Kuvaus sopisi paremmin aikaan, jolloin ihmiset olivat metsästäjäkeräilijöitä, ja saalistivat ruokansa vastaavalla tavalla. Nykypäivänä metsästysharrastus on nimen mukaansa harrastus, ei pakollinen elinkeino ruuan saamiseksi. Elokuvassa ihmisiä ei kuitenkaan käytetty ravintona, tai ainakaan tätä ei tuotu ilmi missään kohtauksessa. Ihmisten jahtaaminen johtui luultavimmin niiden ajamiseen pois apinoiden viljelyalueilta, jotta ihmiset eivät söisi heidän satoaan.

Kuva 3: Apinat poseeraamassa saaliinsa kanssa. Lähde: IMDB (2023).

Kuten monissa länsimaisissa elokuvissa on tapana, myös Apinoiden planeetassa on mukana tavalla tai toisella rakkauden teema. Kun Taylor viedään ensimmäistä kertaa häkkiin, hän huomaa vastapäisessä häkissä nuoren ihmisnaisen. Myöhemmin Taylor ja nainen päästetään samaan häkkiin siinä toivossa, että Taylor siittää naaraan. Taylor käy monessa kohtauksessa keskustelua puoliksi itseksensä ja puoliksi kyseisen naisen kanssa, jonka hän nimeää Novaksi. Nova ei siis osaa puhua, jonka vuoksi monologit ovat tavallaan Taylorin keskustelua omien ajatustensa kanssa. Novan ja Taylorin suhde on mielenkiintoinen, sillä apinat näkevät Novan ja Taylorin vain uroksen ja naaraan, joiden tulee lisääntyä, kun taas Taylor selvästi kiintyy Novaan. Hän esimerkiksi ottaa Novan mukaansa pakomatkalleen. Kun Taylorin karkaamiskohtauksen jälkeen Nova viedään pois hänen häkistään ja heidät erotetaan, Taylor keskustelee:

”Nyt minulla ei ole edes sinua. Kuvittele, että tarvitsisin jonkun. Maassa en koskaan tarvinnut ketään. Olihan siellä naisia. Paljonkin. Paljon... rakastelua, muttei rakkautta. Sellaiseksi olimme tehneet maailman. Joten lähdin, koska siellä ei ollut ketään, joka olisi pidätellyt minua siellä.”

”Rakastatkohan minua? Pystytköhän rakastamaan? No... Et ole yhtä älykäs kuin Stewart, mutta olet kaupungin ainoa tyttö.”

Tämän jälkeen Taylor hymyili, ja Nova hymyili takaisin – ensimmäistä kertaa koko elokuvan aikana. Taylor toteaa hieman surullisena, että hän opetti Novan hymyilemään. Taylor siis ymmärtää, ettei Nova ole aivan samanlainen ihminen kuin hän itse. Vaikka he ovat samaa lajia, he ovat yksilöitä, joiden kyvyt ja ominaisuudet ovat tavalla tai toisella hyvin eriävät. Hymyilyn opettaminen osoittaa, että Novalla on jonkinlaista potentiaalia samankaltaisiin tunteisiin, mutta Taylor pohtii, onko hymy todella todellista tunteiden ilmaisua. Kyky rakastaa romanttisessa mielessä voidaan nähdä taitona, josta yleensä puhutaan vain ihmislajin välisenä tunteena. Vaikka Taylor ei ole aivan varma Novan kyvystä kokea rakkautta tai rakastaa, hän silti kohtelee Novaa ihmisarvoisesti. Marginaali-argumentin valossa Taylor siis antaa Novalle itseisarvon siksi, että Nova on ihminen, vaikkei Novalla välttämättä olisi samanlaisia kykyä kokea tai ilmaista tunteita verrattuna Tayloriin kokemiin tunteisiin ja siihen, mihin hän on tottunut.

Kuva 4: Taylor ja Nova. Lähde: IMDB (2023).

6.3. Kielelliset kyvyt

Kielelliset taidot eli puhe- ja kirjoitustaito näyttelevät yllättävän suurta osaa elokuvan alussa. Kun Taylor alun perin siepattiin, hän haavoittui luodin osussa hänen kurkkuunsa. Taylorin kurkkua hoidettiin apinoiden toimesta, mutta hän jäi toipilaaksi ja menetti puhekykynsä hetkellisesti ilmeisesti äänihuulten vaurion takia. Koska Taylor ei alussa kyennyt puhumaan, hän ei ennen elokuvan puoltaväliä pystynyt kommunikoimaan apinoiden kanssa puheen avulla. Muutamassa kohtauksessa hän yritti ilmaista itseään kirjoittamalla. Taylor yritti esimerkiksi kirjoittaa ulkona hiekkaan, mutta Nova ehti sotkea kirjoituksen ennen kuin apinat näkivät sen. Toisessa kohtauksessa Taylor onnistui varastamaan tohtori Ziran muistivihon, johon hän kirjoitti ”My name is Taylor”. Tämän jälkeen tohtori Zira kiinnostui entistä enemmän Taylorista ja otti hänet ”lemmikikseen”.

Kun Taylor, Landon ja Dodge kohtaavat ensimmäistä kertaa ”villit” ihmiset, Taylor kommentoi: ”Ne näyttävät jokseenkin ihmisiltä, mutta luulen että ne ovat mykkiä.” Aikamatkaajat siis huomaavat heti, että nämä heidän lajitoverinsa eivät kommunikoi sanoilla, jonka vuoksi he olettavat niiden olevan mykkiä. Jää kuitenkin epäselväksi, onko todellisuudessa mitään todistetta sille, ettei ihminen olisi kykenevä oppia puhumaan. Puhekykynsä vuoksi Tayloria pidetäänkin luonnonoikkuna – sekä vaarallisena, apinoiden uskonoppia loukkaavana totuutena. Taylorista jopa käytetään termiä ”missing link” (evoluutiossa puuttuva rengas) josta orankijohtavat pöyristyvät – eihän apina voi olla sukua ihmiselle. Tämä voidaan lukea eräänlaiseksi spesismin muodoksi, sillä elokuvan yhteiskunnassa

apinoita pidetään lähtökohtaisesti arvokkaampana lajina kuin ihmisiä, jolloin näiden kahden lajin sukulaisuussuhde nähdään loukkauksena.

Kuva 5: Zira ja Taylor tapaamassa ennen Taylorin puhekyvyn palaamista. Lähde: IMDB (2023).

Kohtauksessa, jossa Zira tarkastelee Tayloria kaltereiden läpi, kommentoi hänen mukanaan ollut vartija: ”Hän teeskentelee pystyvänsä puhumaan. Tiedättehän sanonnan, ihminen näkee, ihminen tekee. Ihminen matkii apinaa. Hänellä on ehdottomasti matkimistaitoja.”. Vartija siis selittää Taylorin puheyrittystä ja sanojen muodostamista sillä, että ihmislaji on kykenevä vain matkimiseen. Hän ei pidä mahdollisena, että ihminen kykenisi itse samoihin kielellisiin taitoihin kuin apinat. Voidaanko tätä logiikkaa nähdä omassa yhteiskunnassamme? Esimerkiksi lintujen kyky suunnitella tulevaisuutta pesän rakennuksessa nähdään automaattisena, opittuna toimintona eikä niinkään älykkyyden mittarina. Matkimista pidetään yksinkertaisena tapana toimia. Aaltolan (2004) mukaan onkin ajateltu, että kielellä ja mentaalilla kyvyillä on tiivis suhde toisiinsa. Tämä näyttäytyy yhtä lailla siis omassa todellisuudessamme kuin elokuvan todellisuudessa.

6.4. Älykkyys

Kohtauksessa, jossa Zira tuo Corneliuksen katsomaan Tayloria, Taylor yrittää kirjoittaa hiekkaan viestiä Ziralle. Taylorin kumartuessa Nova yrittää tarttua häntä käsivarresta kiinni, mutta Taylor kieltää häntä. Zira huudahtaa:

”Katso, hän muistaa”
”Minkä?”
”Verensiirron!”.

Haavoituttuaan Taylorille tehtiin siis verensiirto ja hän oli osaksi tajuissaan sitä tehtäessä. Taylor siis muisti tämän ja oli siksi varovainen koskiessaan injektioipaikkaan. Zira ymmärsi, miksi Taylor toimi näin, ja tulkitsi toiminnan jonkinlaiseksi älykkyyden merkiksi, sillä lyhytnäköisesti toimivat ihmiset eivät heidän yhteiskunnassaan olleet yleensä kovin hyvällä muistilla varustettuja eivätkä ne myöskään oppineet kovin nopeasti. Oppimisesta toinen esimerkki on Novan käytös. Kun Nova nojasi kaltereihin, vartijat tönäisivät hänet taaksepäin. Nova palasi aina nojaamaan yhä uudestaan ja uudestaan, ikään kuin hän ei oppisi, että jokainen yritys päättyy samaan lopputulokseen. Olisiko Novan alempi moraalinen arvo apinoiden maailmassa johtua osaksi myös tästä tietynlaisen älykkyyden puutteesta? Kuten Clark (1997, 37–41) argumentoi, itsetietoiset olennot ovat todennäköisempiä säätelemään toimintaansa pitkän aikavälin tavoitteiden saavuttamiseksi lyhyen aikavälin nautintojen sijaan. Novan käytös voidaan nähdä nimenomaan tällaisena pitkän aikavälin tavoitteiden, eli älykkyyden puutteena. Myös omassa yhteiskunnassamme älykkyyden tai ymmärryksen puute voidaan nähdä eläinten ominaisuutena, joka tekee niiden moraalisesta arvosta vähäisemmän.

Eräässä kohtauksessa vartija kysyykin tohtori Zaiukselta, mitä tohtori Zira yrittää todistaa tutkiessaan ihmisiä. Zaius vastaa: ”Että ihmisen voi kesyttää.”. Tämän jälkeen molemmat nauravat. Ihmisen luonteeseen palataan elokuvassa myöhemminkin, ja useaan otteeseen todetaan, ettei ihmistä voi kesyttää. Vaikka lopulta Zira onnistuu osoittamaan Taylorin erikoislaatuisuuden, ei tohtori Zaius halua muuttaa kantaansa. Zaiuksen kannassa voidaan nähdä jonkinlaista spesismiä: vaikka Zira pystyy useilla tavoin osoittamaan, että Taylorin kyvyt ovat hyvin lähellä apinoiden kykyjä, elleivät jopa kehittyneempiä, ei Zaius halua antaa Taylorille samaa moraalista arvoa kuin apinoille. Zaius näkee apinat arvokkaampina siksi, että ne edustavat tiettyä lajia.

Oikeudenkäyntikohtauksessa Zira puolustaa: ”Tämä ihminen ei osaa vain puhua, vaan myös ajatella! Hän voi järkeillä.” Tohtori Zaius naurahtaa ja kysyy ”Tuoko voi järkeillä?”. Elokuvassa siis tehdään selvä ero puhumista vaativan kielellisen älykkyyden sitä tätä korkeamman älykkyyden välillä. Vaikka Taylor osaa puhua, se ei yksin tee hänestä järkevää tai älyllistä, apinoihin verrattavissa olevaa olentoa. Älykkyys vaatii myös niin kutsuttua järkeilyä. On epäselvää, mitä tällä elokuvassa tarkoitetaan, mutta tällä voitaisiin tarkoittaa jonkinlaista menneisyyden ymmärtämistä ja kykyä suunnitella tulevaa sekä toimia suunnitelmallisesti. Tohtori Zaius jatkaakin: ”Kerro, oikeudelle, Kirkassilmä (Taylor), mikä

uskon toinen kappale on?”. Tähän Taylor vastaa, että myöntää, ettei tiedä mitään heidän kulttuuristaan. Zaius jatkaa: ”Tietenkään hän ei tiedä kulttuuristamme, koska hän ei osaa ajatella!”

Kohtauksessa siis Zaius pyrkii osoittamaan, ettei Taylor voi olla älyllinen tai ajattelevainen olento, koska hän ei ymmärrä apinoiden kulttuuria tai uskontoa. Tämä voitaisiin nähdä vertautuvan myös omaan kulttuuriimme, jossa eläinten ominaisuuksia ja kykyjä tutkitaan hyvin ihmislähtöisestä näkökulmasta. Eläinten tapa kommunikoida, toimia ja ymmärtää maailmaa voi erota monilla tavoin ihmisestä, mutta tekeekö tämä eläimestä vähemmän älykäs? Onko älykkyys vain sitä mitä ihminen kokee älykkyyden olevan oman lajinsa sisällä? Samoilla tavoin elokuvassa Zaius perustelee Taylorin alempaa arvoa: Taylor ei ymmärrä heidän kulttuuriaan, joten hänen on pakko olla vähemmän älykäs.

7.5 Suhde apinoihin: hyötynäkökulma

Elokuvassa esiintyy selkeää erottelua apinoiden ja ihmisten välillä. Ihmiset arvotetaan alemmaksi lajiksi, usein myös tyhmemmäksi ja vähemmän arvokkaaksi. Tämä ilmenee esimerkiksi tohtori Zaiuksen kommentissa heti elokuvan alkupuolella, kun Zira yrittää esitellä Tayloria hänelle:

”Sitä paitsi ihminen on riesa. Se syö kaikki metsän ruokavarat, sitten muuttaa meidän viheralueillemme ja ryövää satomme. Mitä pikemmin ne tapetaan sukupuuttoon, sitä parempi. Kysymys on apinoiden henkiinjäämisestä.”

Tämä voidaan nähdä erinomaisena peilikuvana omaan kulttuuriimme. Jotkin lajit, kuten rotat kaupungeissa tai satoja tuhoavat hyönteiset nähdään usein riesana. Hyönteisten myrkytystä perustellaan ennen kaikkea sillä, että sato jää ihmisten käytettäväksi. Tämä vertautuu suoraan elokuvan todellisuuteen, jossa ihmiset söivät apinoiden viljelemää satoa. Sukupuuttokommentti ei ehkä suoraan vertaudu omaan maailmaamme, sillä lajien monimuotoisuus on noussut huoleksi myös länsimaisessa kulttuurissa. Viimeinen lause ”kyse on apinoiden henkiinjäämisestä” kuvastaa kuitenkin hyvin elokuvan kulttuurillista maailmaa, jossa on selviä yhtäläisyyksiä omaan kulttuuriimme. Ihmislajin henkiinjääminen on useissa tilanteissa tärkeä, ellei tärkein prioriteetti. Vaikkei kyseessä olisi henkiinjääminen, on ihmislajin hyvinvointi kuitenkin lähes aina tärkein tavoite. Lajien monimuotoisuudesta puhuttaessakin on pohdittava, puhutaanko lajien säilymisestä niiden itseisarvon takia vai siksi, että lajien monimuotoisuus ja luontokadon torjuminen takaavat ekosysteemien normaalin toimimisen. Normaalisti toimivat ekosysteemit takaava myös ihmislajille parhaat mahdollisuudet esimerkiksi virkistymiseen ja ruoan tuottamiseen. Ollaanko luontokadosta puhuttaessa siis huolissaan luonnosta vai siitä, mitä siitä seuraa ihmisille?

Oikeudenkäyntikohtauksen jälkeen tohtori Zaius ja Taylor puhuvat ensimmäistä kertaa kahdestaan. Zaius kysyy, kuka Taylor on ja mistä hän on tullut. Taylor kertoo, että tietää kyllä kuka hän itse on, mutta kysyy vastaavasti, kuka Zaius on, ja jatkaa:

”Kuinka helvetissä tämä ylösalainen sivilisaatio sai alkunsa?”

Zaius puolestaan vastaa:

”Saatat hyvin kutsua sitä ylösalaiseksi, koska olet itse sen alimmalla tasolla. Ja ansaitusti myös.”.

Tämä toteamus kuvaa erinomaisesti elokuvan teemaa lajien eriarvoisuudesta. Taylor pitää apinoiden yhteiskuntaa epäloogisena ja hulluna – hän huudahtaakin eräässä kohtauksessa ”Tämä on hullujenhuone!”. Apinoiden näkökulmasta heidän yhteiskuntansa on täysin järjestäytynyt, looginen ja kehittynyt korkeakulttuuri. Tämä kuvastaa oivallisesti käsitystämme omasta maailmastamme, jossa me ihmiset satumme olemaan monella tavalla lajien valtahierarkiassa korkealla, ellemme jopa korkeimmalla tasolla. Eräiden näkemysten mukaan ”lajien kumulatiivinen lisääntyminen yhdessä kielen ja kulttuurin kehityksen kanssa antaa meille syyn sijoittaa ihmislaji elävien olentojen hierarkian korkeimmalle paikalle” (Ekstig 2014). Vasta alemmalle ”tasolla” jouduttaessamme pidämme yhteiskuntaa epäsiivistymättömänä ja järjettömänä.

Tässä ilmenee Aaltolan (2004, 46) huomio ihmislähtöisestä näkökulmasta. Kuten eläinten kykyjä arvioitaessa, myös yhteiskuntia ja erilaisia kulttuureja arvioitaessa ihmislaji tarkastelee näitä ennen kaikkea oman lajinsa ja yhteiskuntansa näkökulmasta. Ihmislajia sekä sen tapoja pidetään prototyypinä ”normaalille” tai tavoittelemisen arvoiselle toiminnalle. Elokuvan käänteisessä maailmassa Taylor näkee yhteiskunnan täysin järjettömänä ja jopa brutaalina. Toisaalta elokuvassa esiintyy melko usein samoja perusteluita ihmisten aseman alemmuudelle kuin mitä omassa maailmassamme esiintyy eläinten arvon alemmuudelle.

Ihmislähtöinen, elokuvassa ”apinalähtöinen” näkökulma näkyy myös oikeudenkäyntikohtauksessa, kun tohtori Zaius sanoo: ”Tämä on totta tosiaan ihminen. Siksi sillä ei ole mitään oikeuksia apinalain alaisena”. Aivan kuten omassa maailmassamme, myös elokuvan todellisuudessa alemman lajin oikeuksia perustellaan sillä, että se sattuu olemaan tätä tiettyä lajia. Elokuvassa ”Apinalaki” koskee vain apinoita, eikä ihmisellä ole sen alaisena oikeuksia eikä ilmeisesti samanlaista moraalista arvoa. Toisaalta omassa maailmassamme eläinsuojelulaki käsittelee laajasti eläinten oikeuksia, kun taas elokuvassa annetaan ymmärtää, ettei laissa ole minkäänlaisia ohjeita ihmisten kohteluun tai

oikeuksiin. Tämä kuvaa erinomaisesti marginaali-argumentin keskeistä ideaa spesismistä, eli siitä, että jotkin lajit ansaitsevat suuremman arvon kuin toiset lajit.

Kuva 6: Elokuvan viimeinen kohtaus, jossa Taylor löytää tuhoutuneen Vapaudenpatsaan. Lähde: IMDB (2023).

Viimeisimpänä on huomioitava, että elokuvassa yksi peruste ihmisten alempaan moraaliseen arvoon löytyi historiasta. Elokuvassa ihmiskunta oli tuhonnut itsensä ydinsodan seurauksena, joka johtikin apinoiden valtaannousuun. Tohtori Zaius kommentoikin, että ihminen on ansaitusti alemmassa asemassa. Tämä voisi olla ”kuudes kategoria” jo aiempien viiden rinnalle, eli uusi peruste sille, miksi spesismiä eli lajien eriarvoisuuden hyväksymistä esiintyy kyseisessä elokuvassa. Peruste olisi siis se, että tietty laji on perustavanlaatuisesti paha tai tuhoa aiheuttava, jonka vuoksi se ansaitsee alemman moraalisen aseman.

8. Johtopäätökset

Kun siis tarkastelemme elokuvassa tapahtuvaa ihmisten ja omassa maailmassamme tapahtuvaa eläinten kohtelua, voidaanko kohtelusta tai moraalisen arvon myöntämisen perusteista löytää yhtäläisyyksiä? Millä argumenteilla tietyn lajin alemmaa arvoa perusteltiin, ja voimmeko löytää samoja argumentteja molemmista maailmoista?

Verratessa elokuvan maailmaa omaan maailmaamme ja länsimaiseen yhteiskuntaan, oli näistä kahdesta maailmasta todellakin löydettävissä useita samankaltaisuuksia. Niin älykkyys, tietoisuus, tuntoisuus, kielelliset kyvyt kuin lajin suhde toiseen lajiin ovat molemmissa todellisuuksissa sellaisia ominaisuuksia, jotka kytetään tavalla tai toisella lajin moraaliseen arvoon. Samankaltaisuuksia löytyi etenkin tietoisuuteen, kielellisiin kykyihin sekä lajien väliseen suhteeseen eli hyötynäkökulmaan liittyen. Tietoisuutta, ”sielua” pidettiin elokuvassa tärkeänä merkinä apinoiden ylivertaisuudesta. Samoin puhuminen ja muut kielelliset taidot kuten kirjottaminen olivat kykyjä, joita esiintyi vain apinoilla. Tämän vuoksi samankaltaiseen viestintään kykenemättömät ihmiset nähtiin moraaliselta arvoltaan vähemmän arvokkaina. Kielelliset kyvyt mielletään myös omassa maailmassamme yhdistyvän eläinten älykkyyteen, joka on puolestaan suoraan yhteydessä siihen, kuinka tietoisena eläintä pidetään. Lainsäädännössä eläin voi yhä olla tuotantoeläin, jonka moraalinen arvo on ihmiseen verrattuna selvästi enemmän välinearvoinen, vaikka eläimellä olisikin jonkinlaisia tapoja kommunikoida, tuntoa kipua tai kokea jonkinlaista itsetietoisuutta.

Yhteistä oli myös se, että niin elokuvassa kuin omassa todellisuudessamme lajien eriarvoisuutta perusteltiin ainakin osittain spesismillä, eli tietyn lajin edustajat nähdään arvokkaampina riippumatta yksilön kyvyistä tai ominaisuuksista. Suomessa eläinsuojelulaki ei turvaa eläimelle ihmisoikeuksia eikä puolestaan elokuvassa ihmisellä ole lähimainkaan samaa moraalista arvoa kuin apinalla. Toisaalta eroavaisuuksia löytyi etenkin kipuun ja tuntoisuuteen liittyen. Apinoiden yhteiskunnassa ihmislajilla ei ollut ilmeisesti minkäänlaista juridista asemaa, kun taas omassa maailmassamme eläimet huomioidaan eläinsuojelulaissa ja sekä uudessa eläinten hyvinvointilaissa. Vaikka uusi eläinten hyvinvointilaki parantaa eläinten asemaa monelta osin, käy lähetekeskustelusta ilmi, ettei laki täydellisesti takaa kaikkien eläinten hyvinvointia tai oikeutta lajityypilliseen elämään. Vaikka kivun tuottaminen pyritään minimoimaan ja eläinten elinoloja parantamaan, ei voida sanoa, että eläinten arvo olisi lähelläkään ihmisarvoa juridisesta näkökulmasta tarkasteltuna.

Voisiko Apinoiden planeetta -elokuva siis pitää peilikuvana omasta maailmastamme? Vastaavatko elokuvassa esitetyt ihmisen alemman, moraalisen aseman perustelut meidän oman maailmamme perusteluita siitä, miksi eläimillä on maailmassamme alempi moraalinen asema? Tarkastelussa ilmeni, että ainakin spesismien osalta vastaus on kyllä. Marginaali-argumentti osoittaa, että erityislaatuisen moraalisen arvon antaminen tietyn lajin edustajille perustuu spesismiin, jota ilmenee omassa maailmassamme jo pelkästään silläkin perusteella, että ihmisoikeudet ovat olemassa, ja ne rajaavat ulos kaikki muut lajit paitsi ihmisen. Apinoiden planeetta -elokuvassa ihmisten kohtelu vaikuttaa katsojasta jopa brutaalilta, sillä esitetyt perustelut ihmisen kehnolle moraaliselle asemalle

ovat, tai ainakin vaikuttavat olevan epäoikeudenmukaisia. Kuitenkin osa näistä perusteista vastaa ainakin osittain sitä, millä argumenteilla ihminen perustelee muiden lajien kohtelua.

Lajien ja olentojen moraalisen eriarvoisuuden perusteita on oleellista pohtia kriittisesti, sillä emme voi ottaa annettuna vakiintuneita uskomuksia tai käytäntöjä vain siksi, että ne ovat yleisesti hyväksytyjä. Eri argumentteja lajien eriarvoisuudelle on olemassa varmasti enemmän kuin ne, joita tässä tutkielmassa käsiteltiin. Esimerkiksi viimeksi mainittu, alemman moraalisen arvon ”ansaitseminen” voisi olla mielenkiintoinen tutkimuskohde. Tämä liittyy vahvasti lajien välisiin suhteisiin eli viidenteen kategoriaan, mutta esimerkiksi tuholaisten tai muiden ihmiselle kiusallisten lajien alhaisen moraalisen aseman voitaisiin nähdä johtuvan nimenomaan siitä, että ne ovat ”ansainneet” asemansa omilla, epämiellyttävillä teoillaan tai luonteellaan. Vaikka hyönteisten moraaliseen asemasta keskusteleminen ei usein ulotu eläinsuojelun piiriin, on eläinten uusi hyvinvointilaki Suomessa osoitus siitä, että uudistusta ja kriittistä pohdintaa on syytä jatkaa tulevaisuudessakin. Lähetekeskustelusta kävi useaan otteeseen ilmi ihmisten tyytymättömyys siihen, kuinka lain uudistusprosessi oli hidas ja kuinka se oli jo voimaantullessaan vanhentunut. Yhteiskuntamme toimintatapoja ja niiden perusteluita on siis syytä tarkastella jatkuvasti ja kritiikin on voitava ulottua yhteiskunnan kaikille osa-alueille.

Lähteet

- Abrahams, M. & Schaffner, F. (1968). *Planet of the Apes* (Apinoiden planeetta). Yhdysvallat: 20th Century Fox.
- Broom, Donald. (2014). *Sentience and Animal Welfare*.
- Biswas, Soutik (2015). *Why the humble cow is India's most polarising animal*. BBC News, 15.10.2015.
- Chambers, Amy C. (2016). The Evolution of Planet of the Apes: Science, Religion, and 1960s Cinema. *Journal of Religion and Popular Culture*, 28(2), 107–122. Saatavissa: <https://doi.org/10.3138/jrpc.28.2-3.3399>.
- Clark, Stephen R. L. (1997). *Animals and their Moral Standing*. Routledge, Lontoo & New York.
- Dov, Michaeli (2019). *What Makes Humans Different from the Rest of the Animals?* The Doctor Weighs in, 10.4.2019. Saatavissa <<https://thedoctorweighsin.com/humans-different-from-animals/>>, luettu 1.3.2023.
- Eduskunnan täysistunto (2022). Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 186/2022), lähetekeskustelu 4.10.2022.
- Ekstig, Börje (2014). *Complexity, Natural Selection and the Evolution of Life and Humans*. Saatavissa <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4427860/>>, luettu 21.4.2023
- Eläinsuojelulaki (1996). 247/1996.
- Euroopan Unionin (2012). EU:n perusoikeuskirja 2012/C 326/02. Euroopan Unionin virallinen lehti, 26.10.2012.
- Gellers, Joshua C. (2021). *Rights for Robots: Artificial Intelligence, Animal and Environmental Law*. Routledge, Lontoo & New York.
- Hallituksen esitys 125/2020 (2020). *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tieteellisiin tai opetustarkoituksiin käytettävien eläinten suojelusta annetun lain muuttamisesta*. Saatavissa <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_125+2020.aspx>. Luettu 1.3.2023.
- Haupt, Christina (2019). *Touching Upon Boundaries. An Analysis of Interspecies Relationships in the Planet of the Apes Novel, its Cinematic Adaptations and Remake*. University on Passau. Saatavissa <<https://www.grin.com/document/511967>>, luettu 21.4.2023.
- Hopkins, Carl D. (1977). ”Electric Communication”. Teoksessa Thomas A. Sebeok (toim.), *How Animals Communicate*, chapter 13. Indiana University Press: Bloomington & London.
- Human Rights Careers (2023). *What Is Human Dignity? Common Definitions*. Saatavissa <<https://www.humanrightscareers.com/issues/definitions-what-is-human-dignity/>>, luettu 4.4.2023.
- IMBD (2023). *Planet of the Apes: Photo Gallery*. Saatavissa <<https://www.imdb.com/title/tt0063442/mediaindex>>, luettu 7.5.2023.
- Kielitoimiston sanakirja (2022). *Tajunta*. Saatavissa <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/tajunta?source=suggestion#s1>>, Luettu 14.2.2022

- Kozachenko, Heather & Jarep Piazza (2021). *How children and adults value different animal lives*. Journal of Experimental Child Psychology, Vol. 210. Department of Psychology, Lancaster University. Saatavissa: <<https://doi.org/10.1016/j.jecp.2021.105204>>, luettu 6.2.2023.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2022). *Lakiesitys eläinten hyvinvoinnista annettiin eduskunnalle*. Valtioneuvosto 22.9.2022. Saatavissa <<https://valtioneuvosto.fi/-/1410837/lakiesitys-elainten-hyvinvoinnista-annettiin-eduskunnalle>>. Luettu 1.3.2023.
- Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö 8/2020 (2020). *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tieteellisiin tai opetustarkoituksiin käytettävien eläinten suojelusta annetun lain muuttamisesta*. Saatavissa <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/MmVM_8+2020.aspx>. Luettu 1.3.2023.
- Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö 33/2022 (2022). *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja siihen liittyviksi laeiksi*. Saatavissa <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/MmVM_33+2022.aspx>, luettu 1.3.2023.
- Mensa ry Finland (2013). Mitä on älykkyys? Saatavissa <https://www.mensa.fi/wordpress/?page_id=12>, luettu 10.3.2023.
- McHugh, S. B. (2000). Horses in Blackface: Visualizing Race as Species Difference in “Planet of the Apes.” *South Atlantic Review*, 65(2), 40–72.
- Perustuslakivaliokunnan lausunto 106/2022 (2022). *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja siihen liittyviksi laeiksi*. Saatavissa <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_106+2022.aspx>, luettu 10.3.2023.
- Rollin, B. E. (1998). *The unheeded cry: animal consciousness, animal pain, and science* (Expanded ed.). Iowa State University Press.
- Singer, Peter (1975). *Oikeutta eläimille*. The New York Review of Books, New York.
- Stevenson, Tyler (2018). *Animal Rights: A Complex Debate*. Greenhaven Publishing LLC.
- The Britannica Dictionary (2023). *Responsibility*.
- The Washington Post (2018). *Koko, the beloved gorilla that learned to communicate using sign language, has died*. Lindsay Bever, 21.6.2018. Saatavissa <<https://www.washingtonpost.com/news/animalia/wp/2018/06/21/koko-the-beloved-gorilla-that-learned-to-communicate-using-sign-language-has-died/>>. Luettu 1.3.2023.
- Trigt, E Van (2015). “All Animals Are Equal, But Some Are More Equal Than Others”: *Animal Protection and Animal Welfare Legislation Compared*. Peace Palace Library. Saatavissa: <<https://peacepalacelibrary.nl/blog/2015/all-animals-are-equal-some-are-more-equal-others-animal-protection-and-animal-welfare>>. Luettu 6.3.2023.
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos). Tammi.
- Eduskunnan täysistunto 4.10.2022 (2022). Pöytäkirjan asiakohta PTK 103/2022. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja siihen liittyviksi laeiksi: Lähete keskustelu.
- Vermeiren, A., & Cleeremans, A. (2019). Learning to Be Conscious. *Trends in Cognitive Sciences*, 24, 112–123.

Wilson, Scott (2023). Animals and Ethics. Encyclopedia of Philosophy. Saatavissa <<https://iep.utm.edu/animals-and-ethics/#SSH1fi>>, luettu 6.3.2023.

Yhdistyneet Kansakunnat (1948). YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. YK:n yleiskokous 10.12.1948.